

UNIVERZITA PARDUBICE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2009 Jind

řich Antušek

Univerzita Pardubice
Filozofická fakulta

Krize rodiny na přelomu 20. a 21. století

Jindřich Antušek

Bakalářská práce

2009

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra sociálních věd
Akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jindřich ANTUŠEK**
Studijní program: **B6703 Sociologie**
Studijní obor: **Sociologie**
Název tématu: **Krize rodiny na přelomu 20.a 21 století**

Zásady pro vypracování:

Úvod
Pojem rodina
Rodina v historickém kontextu (stručné dějiny pojmů)
Rodina dnes
Problematika rodinného soužití (rozvodovost, sňatečnost, krize)
Následky a prevence
Grafy a srovnání
Závěr

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Keller, J. (1992). „Stát, který rozbil svůj základ.“ Nedomyšlená společnost. Brno: Doplněk.

Keller, J. (1997). Úvod do sociologie. Praha: SLON.

Možný, I. (1990). „Cesty k budoucnosti rodiny.“ Moderní rodina. Brno: Blok.

Možný, I. (1999). „Konec rodiny?“ Sociologie rodiny. Praha: SLON.

Sullerotová, E. (1998). Krize rodiny. Praha: Karolinum.

Singly de, F. (1999). Sociologie současné rodiny. Praha: Portál.

Guggenbuel-Craig, A. (2001). Manželství je mrtvé, ať žije manželství! Praha: Gemini

Goody, J. (2006). Proměny rodiny v evropské historii. Praha: NLN

Maříková, H. (2000). Proměny současné české rodiny. Praha: Slon

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Jaroslav Paulovič
Katedra sociálních věd

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2008

Termín odevzdání bakalářské práce:

31. března 2009

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

PhDr. Livia Šavelková, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2008

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použitých literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména s skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Trutnově dne 26.6.2009

Jind

řich Antušek

Anotace

Práce je úvahou o rodině (označované jako nukleární), jejímu počátku a vývoji v čase. Důraz je kladen například na moderní a postmoderní dobu. Rodina je zkoumána jak z pohledu státu, tak z pohledu jednotlivce. Pozornost je zaměřena na příčiny, které způsobily vlastní rozpad a nestabilitu rodiny. Dále nad výsledky, které z toho plynou, lze považovat za vlastní počátek krize rodiny. Rozvodovost, klesající sňatečnost a (ne)přirozený úbytek obyvatelstva je důkazem toho, že lidé už nežijí v širokém ochranném pásmu své rodiny jako před desítkami let, a naopak se stále častěji ocitají napokraj přibuzenské samoty.

Klíčová slova

Rodina, krize rodiny, vývoj rodiny, sňatečnost, rozvodovost, plodnost

Title

The crisis of family in the end of 20th century and beginning of 21st century.

Annotation

The work is a consideration about family (described as nuclear), in its beginning and developing during the time period. Emphasis is focused directly to break of postmodern and modern period. The family is studied from the state aspect and from individual aspect too. Observance is focused to reasons, which are responsible for destroying and instability of the family. Results coming from this family posture are start of family crisis. Evidence of human disunion from wide protected zone of family are divorce rate, marriage rate and unnatural decreasing our population.

Keywords

Family, crisis of family, evolution of family, marriage, divorce, fertility

Obsah

ÚVOD.....	8
1. POJEM RODINA A JEHO VÝVOJ V ČASE.....	10
POJEM RODINA	11
RODINA V HISTORICKÉM KONTEXTU	11
TRADIČNÍ A MODERNÍ DOMÁCNOST	13
DĚJINY RODINY V DŮVHĚ POLOVIN 19. A 20. STOLETÍ.....	15
1.4.1. První období 1945-1964:.....	16
1.4.2. Druhé období 1964-1984:.....	17
1.4.3. Třetí období.....	18
1.5. RODINA JAKO NEMĚNNÁ INSTITUCE ?.....	19
2. RODINA A STÁT.....	22
2.1. PARADOX MODERNITY A SOCIÁLNÍHO STÁTU	23
2.2. RODINA A STÁT	24
3. DEMOGRAFICKÉ PROBLÉMY ČESKÉ SPOLEČNOSTI.....	27
3.1. MANŽELSTVÍ:.....	28
3.1.1. Sňatkový trh:.....	28
3.1.2. Vybrané statistické údaje o sňatečnosti.....	29
3.1.3. Shrnutí poznatků z statistických údajů o sňatečnosti.....	33
3.2. ROZVODOVOST.....	34
3.2.1. Vybrané statistické údaje o rozvodovosti.....	35
3.2.2. Shrnutí poznatků z statistických údajů o rozvodovosti.....	39
3.3. RODIČOVSTVÍ A PLODNOST	40
3.3.1. Shrnutí poznatků z statistických údajů o plodnosti.....	44
ZÁVĚR.....	45
LITERATURA.....	49
KNIŽNÍ PUBLIKACE.....	49
INTERNETOVÉ ZDROJE.....	50
PŘÍLOHY.....	51
SEZNAM TABULEK.....	51
SEZNAM GRAFŮ.....	52

Úvod

Instituce rodiny poslední dobou prožívá krizi. Porodnost stagnuje, přibývá nesezdaných párů, roste rozvodovost, zvěšuje se počet rodin s jedním rodičem. Ve výčtu problémů okolo rodiny moderní a postmoderní doby lze jistě pokračovat dál. Rodina, jako jiná společenská instituce, se prostě mění v čase a dnes již tento výraz neznámá stejný obsah jako třeba před padesáti lety. Na druhou stranu však stále existují jisté příznaky, které rodinu charakterizují například vývojovými tendencemi.

Postmoderní doba (zhruba od 70. let minulého století) sebou do Evropy přinesla rozpad sociální sounáležitosti a přiklonku k individualizaci člověka a jeho nezávislosti na institucích a dalších osobách. Manželství už není nejdůležitějším znakem společného života. Jedinec má možnost volby, svoboda už neznámá vyčlenění ze společnosti. Toho si jsou také mladší generace vědomy a náležitě toho využívají ve svůj prospěch. „*Nechceme vychovávat děti, chceme se bavit, dokud topí ujde*“, takové je prý heslo mladých, kteří spíše než naváží vztah pomýšlejí na letmá seznámení.

Konec rodiny byl pojem, kterým se filozofové zabývali už ve starověku, v období humanismu i novověku. Ve svých dílech se pokoušeli rodinu vestát nahradit jiným útvarem s podobnou funkcí. Tou hlavní a základní funkcí je myšleno rozdělení a výchova potomků. Ať už to byli filozofové, vědci nebo politici, nikdo z nich svým „výmyslem“ nedokázal instituci rodiny nahradit. Stále se jednalo pouze o slabou náhražku přirozené věci. Takovým příkladem za všechny může být bolševický kolektivismus praktikovaný v Rusku ve dvacátých a třicátých letech minulého století.

Ačkoliv se rodina postupem času pomalu měnila, tak asi nejprogresivnějším vývojem prošla právě v průběhu dvacátého století. Přesto zde tato prastará instituce stále je a zdá se, že i nadále bude. Rodina je totiž pro člověka stále tím nejvýhodnějším způsobem, jak si potvrdit a pojistit svou vlastní existenci.

Stav rodiny v dnešní době je napováženou. Co se mohlo změnit, to se změnilo. Naše práce bude rozdělaná na několik částí.

Nejprve se tedy budeme snažit zjistit vlastní podstatu pojmu rodina, abychom pak následně shrnuli její vývoj v čase a historickém kontextu. Zaměříme se na rozdíl v tradiční, moderní společnosti a konečně trochu důsledněji na vývoj rodiny v průběhu druhé poloviny dvacátého století, kdy se z rodiny moderní stala rodina postmoderní.

Ve další části práce nás čeká hlavně praxe. Nebudeme se samozřejmě zabývat všemi problémy a následky dneška. Pro naši práci budou nejdůležitější ty nejzákladnější stavební kameny rodiny-tedy sňatečnost, rodičovství a plodnost, rozvodovost. Tyto informace budou podepřeny daty z Českého statistického úřadu.

Důležitou roli při tom bude hrát i úloha státu, který se v dnešní době zdá být dosti ambivalentním hráčem na poli aktivní rodinné politiky. Tyto myšlenky si shrneme v části poslední.

Není možné obhajovat jen jeden názor. Neexistuje absolutní pravda a absolutní stanovisko. Možná právě proto se tolik autorů zabývá problémem rodiny. Budeme tedy polemizovat například s Janem Kellerem, Ivo Možným, Francoisem de Singly a Evelyne Sullerotovou, srovnávat jejich názory a skromně jim připomínat své vlastní.

1. Pojem rodina a jeho vývoj čase

Pojemrodina

Vymezení základních pojmů je nutnou součástí odborných pojednání, v této práci je nejčastěji používán pojem rodina. Asociace sním spojená směřuje bez většího přemýšlení k soužití muže a ženy, kteří společnými silami vychovávají své potomky. Pojem rodina má ale více významů a funkcí, a tak není toto jednoduché vymezení dostatečně přesné. Podle Kellera má pojem rodina dvojí význam - je to tzv. rodina manželská a kolektiv příbuzných. Rodinu manželskou tvoří muž, žena a jejich děti, a kolektiv příbuzných je širší svazek pokrevní instituce [Keller 1992: 45]. A. Giddens na příklad o rodině říká toto: „Rodina představuje skupinu osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí jedinci jsou odpovědní za výchovu dětí“ [Giddens 2005: 156]. Rodinu můžeme rozlišit na nukleární a rozšířenou. Nukleární se skládá z dospělých manželů a jejich vlastních či adoptivních dětí. Vyskytují-li se v jedné společné domácnosti kromě obou rodičů a jejich dětí i další blízcí příbuzní, můžeme mluvit o rozšířené rodině. Do ní mohou patřit například prarodiče, sourozenci, synovci apod.

Trochu jinou a přesťatelnou definici poskytnet také Velký sociologický slovník. V něm se o rodině píše jako „obecně úvodní a nejdůležitější společenské skupině a instituci, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou a jejímiž hlavními funkcemi je reprodukce trvání lidského biologického druhu a výchova, resp. socializace potomstva, ale i přenos kulturních vzorů a zachování kontinuity kulturního vývoje“ [kolektiv autorů: 940].

Obsáhlejší názor na instituci rodiny prezentuje Buriánek. Rodina je podle něj malá sociální skupina, která má nenahraditelnou úlohu v socializaci jedince. Je to primární skupina malého rozsahu, která tvoří důležitý subsystém společnosti. Zároveň k tomu dodává, že důležitost rodiny umocňuje fakt její institucionalizace [Buriánek 1996: 92].

Buriánek jde však ještě dál a pro rodinu zároveň vymezuje tyto funkce: biologicko-reprodukční, ekonomická, socializační, akulturační a emocionální.

Rodina v historickém kontextu

Počátky lidské párové rodiny sahají do doby zhruba před půl milionem let. Toto období se vyznačuje především silnou sexuální vazbou obou partnerů, doprovázenou navíc snahou o

výchovu potomka. Ve srovnání s jinými živými obdobími výchovy a dospívání potomka trvalověcedlouho.

Zhruba 8000 let před naším letopočtem se objevují složité příbuzenské společnosti. Důležité je poznamenat, že incest se stává tabuizovaným tématem. Taková společnost se projevuje rozšířenou příbuzenskou sítí a složitými pravidly ekonomických a sňubních vztahů uvnitř i mezi ostatními příbuzenskými velkorodinami. Většina příbuzenských systémů je patrimoniální a patrilokální. Mohly se však pravděpodobně vyskytovat i jiné formy - například matrimoniální nebo matrilokální. Rodové struktury jsou totožné s celou nadindividuální sociální organizací.

První nepřibuzenské sociální systémy se vynořují asi 3000 let před naším letopočtem v Mezopotámii a Egyptě (600 př. n. l. v Řecku a v Číně). Složité systémy výměny jsou výpadku, dopředně se dostává patrimoniální domácnost. Vznikají první státy, které fungují jako nové sociální organizace nad sítěmi rodin. Kmenové rodové systémy jsou postupně nahrazeny patrimoniální domácností. Takové domácnosti vládne muž, který vlastní nejen domácnost, ale veškeré služby a ochranu majetku.

Západní Evropa a Severní Amerika mají stejný podíl na vzestupu byrokratického státu a kapitalistické ekonomiky v 17. a 18. století. V této souvislosti je nutné si uvědomit, že se poprvé vyskytl vlastní domácí soukromí. Domácnost už není zároveň místem pro zaměstnání a navíc její ochranu přejímá obec a stát. Byrokracie a kapitalismus pomalu boří moc patriarchální hlavy rodiny a vzniká nový typ domácnosti - nukleární rodina. Je to ideální typ, kde muž rodinu ekonomicky a sociálně zajišťuje. Žena se pak stará o domácnost. Toto období je dost bohaté na změny. Jednou z těchto zásadních je vznik individuálního sňatkového trhu, namísto rodičů předem sjednané svatby a manželství.

I ve 20. století je nukleární rodina měřítkem a standardem. Dochází jen k diverzifikaci způsobů párování domácností. Žena už má stejné právo jako muž při vyjednávání o rodinné vztazích. Druhá polovina 20. století se však začíná vyznačovat různými formami rodiny. Rozvodovost jen vzestupem a ani opakovaná manželství nejsou ničím neobvyklým. Díky mj. feminismu existuje všeobecná zaměstnanost žen a přejímání sociálních rolí živiitelů. Nukleární rodina už nemusí nutně znamenat manželství. Mnohopartnerství je jen tak, bez stvrzení vztahu svatbou. A v neposlední řadě se na scéně objevuje nová a dost početná sociální skupina tzv. singles. Jsou to samoživitelé a lidé bez partnera, kteří nemají potřebu vztahu. [Možný 2006, převzato z Collins, Randall. 1985. Three sociological traditions: selected readings. New York: Oxford University Press.]

Pro manželství už není podmínkou to, že jedinci musí být opačného pohlaví, roste počet registrovaných homosexuálních párů, kteří bytakerádiadoptovalipotomka.

Tradiční a moderní domácnost

V tradiční společnosti byla rodina základním stavebním prvkem a zároveň veň sobě stačnou jednotkou, která si většinu svých potřeb kryla sama [Keller 1992: 45]. To je poměrně přesné, protože dříve než vznikly manufaktury, žily domácnosti z toho, co vyrobily, přestávaly a chovaly. Také problémy se řešily v tomto úzkém kruhu a tím se spjatostadůvěra toho celku jen utvrzovala a její členové sobě velmi blízko. Bylo to dříve v prostoru pro vlastní soukromí, které bylo na rozdíl od dnešního mnohem menší a spíše než soukromí jedince to bylo soukromí kolektivu. Domácnost měla výraznou funkci sociální, pomáhala svým členům v nemoci či stáří, nebo se starala o ozbrojenou ochranu svých členů proti vnějším útokům. Lidé tak prožili celý svůj život v této smknuté společnosti. Pokud by však chtěli svoji společnost opustit, hrozilo by jim jisté zavrnutí, stáliby se cizinci a jinde by se podpory nedočkali [Keller 1992: 46]. Zbývá dodat, že v dnešním slova smyslu byla rodina spíše klanem nebo rodou, který byl bohatě rozvrstvený.

Tradiční rodina se vyznačovala vnitřní solidaritou a svou neformální (ale respektovanou) hierarchií [Možný 2002: 202]. Základní (referenční) model této rodiny obsahoval tři prvky: manželskou lásku, přísně stanovenou dělbu práce mezi mužem a ženou (muž pracoval a vydělával peníze, žena se starala o domácnost) a pozornost věnovanou zdraví a výchově potomků [Singlyde 1999: 89].

Prvním zlomovým otřešením tradičních norem rodinného života byl počátek průmyslové revoluce na přelomu devatenáctého a dvacátého století. Revoluce seboj přinesla urbanizaci a hlavně sekularizaci lidského bytí vůbec. Někteří tehdejší autorůvedli úvahy o konci rodiny (hlavně v dělnických skupinách). Mezi tyto autory patřili hlavně Karel Marx a Friedrich Engels nebo A. M. Kollontajová z Ruska, kteří v konci rodiny viděli možnost osvobození člověka [Možný 2002: 199]. Zejména komunisté se domnívali, že rodina bude nahrazena kolektivismem. Z dnešního pohledu na věc je ale jasně patrné, že rodina byla v minulosti nahrazena jednotlivcem. Rodina tak, jak jsme jí znali z dob dřívějších, se postupně stala zastaralým přežitkem. Pesimismus a politická situace na počátku šedesátých let mají za následek klesající porodnost. Pokud bychom ale chtěli být přesnější, tak za počátek krize

porodnosti lze označit rok 1950 [Sullerotová 1995: 35]. V šedesátých letech dochází ve společnosti k výrazným změnám – základní buňkou společnosti už není rodina, ale jednotlivec [Sullerotová 1995: 40].

Byla vztažena hranice mezi soukromým a veřejným životem – členům rodiny (zejména mužům – živitelům) rodina nabízela zázemí a prostor pro „rekreaci“ a přípravu k boji ve veřejném světě, jehož hybatelem byla nelítostná konkurence. Takováto rodina byla jedním z předpokladů vzniku kapitalismu. I přes to všechno však rodina a manželství nakonec přestaly být navýslun lidského života.

Na tuto situaci mělo vliv mnoho aspektů. V první řadě to byly city – lidé se už nebrali z rozumu, ale z lásky. Nebylo neobvyklé, že se lidé vzali vzápalu citů. Jakmile však city utichly, mohli mladí lidé využít relativně snadné možnosti rozvodu. Dalším aspektem byl rozvoj feminizmu, který začal podkopávat stabilitu rodiny touhou po rovnoprávnosti žen ve veřejném i soukromém světě; také se začal rozvíjet mimomanželský soužití [Singlyde 1999: 90]. Konec procesu modernizace rodiny nastal na počátku osmdesátých let, kdy přišlo takzvané postmoderní období [Možný 2002: 203].

Postmoderní doba – to je čistě individualismus. „Šťastná rodina“ se stala méně přitažlivým ideálem, než šťastný člověk sám za sebe. To ale neznamená, že rodina zmizela – pro mnohé představuje vybudování rodiny prostředek k dosažení vlastní hořesti, k vlastní seberealizaci [Singlyde 1999: 91].

Co se týče porodnosti, dá se říci, že v postmoderním věku závislé na tržních podmínkách říší místa. Matka (ovlivněná částí feminismem a touhou po svém úspěchu) si zplnění potomka dlouho rozmýšlí a raději počká sporodem na pozdější věk. Ve vyšším věku jí totiž ve výchově dítěte nebrání budování kariéry ani zájmy charakteristické pro dnešní mladé lidi. Zralost a rozvahou pozdějšího věku tento přístup podporuje.

Přes všechny problémy rodina stále přežívá a dává smysl osobnímu úspěchu jednotlivce. Život v páru dává možnost jednotlivci vytvořit vlastní identitu pomocí partnera a na druhou stranu se jednotlivci necítí tak osamělí [Singlyde 1999: 92].

Potomstvo je možnost, jak „kolonizovat budoucnost“ – neboli: co nedokázali jedinci sami, mohou se jejich pomocí dokázat potomci [Možný 2002: 218].

V tradiční domácnosti byl základním kamenem rodiny sňatek, o ženě rozhodoval muž a nebylo přípustné, aby se pár rozvedl. V druhé polovině dvacátého století se ale setkáváme s klesajícím počtem sňatků a snárůstem rozvedených manželství, „V zemích východní Evropy nebylo zaznamenáno ani zastavení ani snížení, ale naopak nepřetržitý vzestup počtu rozvodů“ [Sullerotová 1995: 25].

Vsoučasnosti se ke vzrůstající rozvodovosti a klesající porodnosti přidalo ještě několik dalších trendů, které ovlivňují situaci rozpadající se rodiny. Ženy se snaží vybudovat profesní kariéru a pro rodinu jim už nezbyvá tolik času. K tomu je ale nutno dodat, že ženy si své mateřství plánují spíše dopozdního věku, kdy už budou materiálně zabezpečeny. Muži spíše volí práci než rodinu, protože ekonomická situace jednotlivce je určující pro jeho postavení v systému třídní společnosti. Rodina už není považována za jednotný celek chránící jedince proti okolním špatným vlivům, pro některé už se rodina dokonce stala apřížitkem.

Dějiny rodiny ve druhé polovině dvacátého století

Podruhé světové válce bylo obyvatelstvo Evropy doslova zdecimováno v nejšších podmínkách a stavem svého života. Každý začínal od nuly. A to samé by sedalo říci o instituci rodiny. Rodina najednou zase měla obrovskou váhu. Snažila se působit semknutým dojemem a být oázou klidu pro její příslušníky, kteří v poválečných podmínkách bojovali sociální válku o přežití. Stále však nemůžeme říci, že toto podává celistvý obraz stavu rodinné instituce. Stále tu byly velké rozdíly pramenící z odlišných kultur. A tak nemůžeme srovnávat Anglickou rodinu úředníka s rodinou ukrajinského zemědělece.

Musíme si uvědomit, že vliv na rozvoj poválečné rodiny neměli jen její členové, ale i rámcová ustanovení. Stále jsme ve starostavovské Evropě, která úpěnlivě snaží dodržovat staré dobré mravy. Tehdy se nedalo mluvit v úbec o rozvodu, antikoncepci cíleně nepotratu. To vše bylo zakázané.

A nebyť druhé světové války, která výrazně urychlila vývoj rodinného práva, asi bychom se teprve nacházeli někde na počátku řetězu sexuální revoluce, kterou jsme úspěšně absolvovali už v sedmdesátých letech.

Vrátíme se ale k období těsně po válce. Ať už to bylo stalinovské Rusko, Španělsko nebo třeba Francie, všechny tehdejší státy se nějakým způsobem snažily znovu ustanovit ideální podmínky pro založení nových rodin [Sullertová 1995 : 10-11]. Každý stát totiž cítil potřebu znovunastartovat svůj důležitější koloběh, na který byl zvyklý a na kterém hlavně závisel jeho ekonomika a v úležit. Snaha o právo rodiny byla nakonec korunována a potvrzením Všeobecné deklarací lidských práv v roce 1948. Zde se definitivně potvrdilo právo rodiny být základním stavebním kamenem státu a zároveň má rodina právo být tímto státem chráněna stejně tak jako celou společností.

E. Sullertová mluví o těch dějstvích, které se udály během druhé poloviny dvacátého století a které významně promluvily do podoby rodiny tak, jak jí známe dnes [Sullertová 1995: 13]. Mysíte dějové myšlenky v krátkosti shrneme.

1.4.1. První dějství 1945-1964:

Ač seto zdá zvláštní, byl to právní Švédsko, které působilo jako předvoje nátkového cirkusu, který projel celou Evropou. Zvláštní proto, že Švédsko bylo za války neutrální zemí. Tudíž musíme hledat příčiny někde jinde. Nejenže se radikálně zvýšil téměř ze dne na den počet sňatků, ale zároveň klesá průměrný věk snoubenců z 24 na 21 let [Sullertová 1995: 15]. Mladí lidé jsou zřejmě ovlivněni novou dobou, která jakoby byla svobodnější. Oni už nechtějí čekat na svatbu a prožívat si dlouhé peripetie se zasnoubením. Chcejí se prostě co nejdříve osamostatnit a protože v té době ještě nebyla společnost zvyklá na nesezdané páry, museli svůj výlet do života dospělých stvrdit manželstvím. Možná se zde poprvé objevily skutečné sňatky z lásky, které zůstávaly nad ekonomicky a společensky výhodnými smlouvami manželů.

Jisté však je, že tato situace následovala několik dalších evropských států včetně Německa, Anglie nebo Francie. Na této situaci je však pozoruhodné, že nezasáhla jen pokrokové státy, ale třeba Irsko či Itálii, které byly a stále jsou silně nábožensky založené. Rozdíl se stírají mezi státy, ale také mezi městy a venkovem či dokonce mezi ekonomickými třídami obyvatelstva.

Během této doby se začínají objevovat úžné manželské poradny, které chtějí mladým radit. A to bez vlivu náboženství, jen pomocí psychologie. Nároky na manželství se zvyšují. Jde o to si rozumět ve společných věcech jako je rodičovství, sex, cit či intelekt. Psychoanalytici jen pomáhají manželům komunikovat a vyslovovat jejich přání a problémy veřejně.

Vliv psychologie je zřejmý i později. Sílí vliv na to více zrovnoprávnit ženu a zároveň ji ukazovat nové možnosti leccoby životelkurodiny [Sullertová 1995: 19].

S manželstvím úzce souvisí i babyboom. Proč se najednou začal rodit tolik dětí? „Protože lidé ztratili příliš mnoho blízkých a ze vzdoru chtěli dát vzniknout novému životu, protože mladá manželství neměla nic, ani auto, ani dům, ani naději, že nějak jednou získají, a nemohli plozením dětí vlastně nic ztratit. Zábavy bylo málo, cestování nedostupné: nemuseli se tedy rozhodovat, zda si pojdou řídit zahraniční zájezd nebo mimino.“ Rodí stále více mladších žen již kolem 24 let a naopak klesá po 30. roce života [Sullertová 1995: 20, 21].

Pokaždém nadšení však musí přijít vystřízlivění z reality. Mladí lidé jsou přepracovaní, bez svobody a nadšení, kvůli kterému se tak brzo hrnou do manželství.

Na konci padesátých let se začínají množit diskuze o rovnoprávnosti mužů a žen a jejich úlohách v rodině. Dosud byla žena pověřena jen výchovou potomků a starostí o domácnost. Muž byl pak jediným živitelem rodiny. Jenže ženy jsou o více než 35 let chvilu silnější a jednoduše nemají co dělat, protože úloha výchovy potomka je dokončena. Ženy se nudí a přirozeně cítí potřebu ještě něco dokázat. Výsledkem je (zatím hlavně v západní Evropě) stále větší počet vdaných žen, které dochází do zaměstnání.

V takto vyhořelé situaci se začíná objevovat nový fenomén, který záhy ovlivní veškeré další generace. Je to antikoncepce. Zázračná věc, která totálně překopává pohled na vznik a plánování rodiny. Děti už se nerodí spontánně, ale každý potomek má svůj čas. A navíc si každým může zvolit, kolik potomků vlastně chce mít. Svět tu teď začíná vládnout docela jiná věc, než potomstvo. Na scéně se totiž začíná objevovat *sexuální revoluce*. „Tato sexuální revoluce odmítla už radikálně a otevřeně monopol manželství na sex, emancipovala sex nejen od reprodukce, ale i od romantické lásky, a učinila ho plně legitimním a plně samostatným zdrojem stability a novou oporou lidské identity, sex se promnohově sekularizované společnosti stal novým náboženstvím“ [Možný 2008: 141].

Tato revoluce má mnoho následků - soužití nesezdaných, skupinový sex, homosexuální vztahy, nemanželské děti, AIDS apod.

V tehdejší Československu prakticky sexuální revoluce neproběhla vůbec. Její dozvuky nám dorazily až po roce 1989 pouze v podobě sexuálního průmyslu [Možný 2008: tamtéž].

1.4.2. Druhé dějství 1964-1984:

„Hlavní příčinou v roce 1964 a jeho pokračování je hluboká změna hodnot a společenské morálky. Základní buňkou společnosti už není rodina, ale jednotlivci.“ [Sullertová 1995: 40].

V této době je hospodářství i rodina na vzestupu. Jenže problémy se mohou objevit i bez důvodu. Lidé začínají na budoucnost pohlížet pesimisticky [Sullertová 1995: 34]. Z nich nicopět klesá porodnost a takovými způsobem, že státní začínají zavádět úznaná populační opatření, například poskytují sociální dávky a rodinné přídatky. Nově se objevuje i nárok na mateřskou dovolenou.

Rodina už neznamená poválečné masové plazení dětí, vítězí model rodiny s dvěma potomky. Nová generace (generace poválečného babyboomu) se snaží distancovat od té přededešlé a

zároveň si tvoří nové zákony a společenské normy. To je vidět například na různých experimentech. Předmanželský sex, život v komunách a sexuální revoluce [Sullertová 1995:38]. Největší rozmach zažívá individualismus. Na to má vliv hlavně sociální politika Evropy. Rodina už totiž není chápána jako kruh ochrany jedince - na to je tu práce stát, který se o potřebné postará v každé situaci. Sociální stát však může i za další fenomén dnešní doby - plození dětí mimo snatek. Pro rodiče je totiž velmi výhodné tvářit se jako samotživitelé díky tomu pobírat státní „dotaci“ nadítě.

Díky změně címu se právu se zlepšuje postavení ženy, klesá snatečnost a zároveň stoupá rozvodovost [Sullertová 1995: 43-44]. Mnozí lidé se začínají stávat příznivci „volného soužití“. Snatek už není důkazem lásky a potvrzením rodiny. Na druhou stranu ani rozvodovost není neobvyklá. „Rozvod patří k souviselím se změnou představy o manželství, světlívalorizací sdružení a úkor společenství“ [Sullertová 1995:52]. Jinými slovy volný pář má přednost před manželstvím.

Porozpadu rodiny je z velké části dítě říženo matce a rodina ztrácí svůj patriarchální řád. Otec je z rodiny doslova vyhnán [Sullertová 1995: 53] a částečně diskriminován (rozvod po vzájemné dohodě nemůže být srovnáván s rozpadem rodiny s vinou jednoho z manželů). Feminismus je jen jedním z faktorů, které výrazně ovlivnily péči o dítě. Podle mnohých „vědců“ je totiž vztah matky a potomka mnohem důležitější právě kvůli nošení plodu a mateřství.

1.4.3. Třetí dějství:

Rok 1984 je charakteristický novou stabilitou indexů plodnosti [Sullertová 1995: 57]. A co nás v budoucnosti čeká?

1. životní cyklus rozkousován a etapa podletoho, jestli zrovna vztahuje smenebone.
2. stáletu budou klasické nukleární sezdané rodiny, avšak role otce bude potlačována a úkor role matek.
3. budeme se setkávat s větším počtem dětí, které mají jen jednoho rodiče.

Stále se nacházíme v době, kdy naše kořeny udržují sezdaní prarodiče, generace našich dětí se však bude setkávat s prarodiči - jedinci, kteří budou rozvedeni nebo znovu sezdaní. Tím už nebude možné vytvořit ideální místo pro celou rodinu, individualismus vstoupí do své další etapy. Představy o možném budoucím vývoji jen utné rozlišit. Buď se budoucí generace ještě

víc individualizuje, nebo se po vzoru úsilí americké církve vrátí na scénu snaha a nadšení znovuspojité rodiny v celek.

1.5. Rodina jako neměnná instituce?

Rodina, to je sociální zařízení [Možný 2008: 14], světový bod v našem životě. Nanísem užeme spolehnout, dokáže nás psychicky podržet v nepříjemných situacích. Prožíváme snížení štěstí i zklamání, počátek nového života i smrt. Rodina nás chrání před okolím a vyrovnává útoky vnějších tlaků.

Rodina vytváří soukromý prostor pro reprodukci a díky ní se společnost může dále vyvíjet. Rodina umožňuje pokrok a dynamiku společnosti [Možný 2008: 14].

Pakliže se po dlouhá léta tvrdilo, že rodina je neměnná instituce, bylo toto tvrzení možná trochu zavádějící. Je pravda, že celé devatenácté století si tehdejší sociologové nepřípouštěli, že by se instituce rodiny mohla nějak výrazně změnit. Byl tu předepsán řád nukleární rodiny: otec, matka a děti. Nic jiného vlastně ani tehdejší mravovědníci nemohly připustit. Vliv náboženství a církve prostě nedokázala tehdejší společnost nějak výrazně ovlivnit. A také stavovský a vlastně i třídní předpoklady, koho si jedinec musí vzít a kdo je pro něj zapovězený. Stejný vliv měla morálka i na tehdejší pletičky. Jestliže rodiče zprostředkují nižší dělnické vrstvy a elitu, pak rodina vyšších sfér měla jen 1 až 3 děti. Důvod byl jasný. Nižší třída byla brána jako něco nečistého a podvratného a bohatí se jim nechtěli podobat. Pro nižší vrstvy však pletičky většího počtu dětí mělo jednoduchý důvod. Vysoká úmrtnost v prvních letech po narození prostě nedávala jinou šanci, než se pojistit větším počtem potomků. Instinkt přežití rodu je až nápadně podobný tomu ze zvířecí říše. V kontextu této práce je však nejdůležitější druhá polovina dvacátého století. V ní se zdánlivě neotřesitelné základy nukleární rodiny po řádně zatřásly. Důvody byly prosté: válka, bída, mizérie, neúspěšná ekonomika, život bez budoucnosti. Jen utnési uvědomit, že poválečný stav totálně zdecimoval morálku obyvatel. Lidé přišli o majetek, přátele, svou nejbližší rodinu. Evropa byla plná lidských individuí, která byla vytvářena ze svého kontextu. Koneckonců i sám Hitler byl poprvé v životě víc než jedním z takových stínů.

„Padesátá až osmdesátá léta dvacátého století jako obypodtrhlaase četl celožrání moderního věku“ [Možný 2008: 23]. V padesátých letech byli lidé plní nadšení a ideálů, kterých znovu

nabyli poperipetiích druhés světové války. Rodinám ělabyt zasetím p ůvodním ideálem plným harmonie a klidu. M ěladodrŝovatspole ěenskénormy ahierarchie [Moŝný 2008: tamtéŝ].

V šedesátých letech vstupuje na scénu první povále ěná generace, která je symbolem velkých změn. Za ěínají se objevovat r ůzná hnutí a skupiny snaŝící se poukázat na realitu, která je schována za idealismem tehdejší doby. Rodina pro tu to generaci znamená jen ideologický a utlačující koncept, jenŝ nereprezentuje nic v realit ě.

Tato doba skute ěně prokázala, ŝe rodina není nem ěnná instituce. Alespo ņ v období po první světové válce. Apakli ŝe se mluvívá o změně, není to jen ěco povrchního, ale rodina sem ění od svého základu. Tyto změny mají své ko řeny mnohem d řívě, ale markantní rozvoj v druhé polovině dvacátého století práv ěpomohl tomu, aby vypluly na povrch a ŝv tuto dobu. [Moŝný 2008: 21]

Změny v rodin ě (shrnutí):

- Sex p řestává býttabuizován a rozhodn ěnání jen pro manŝelský pár. Je p řirozenémít předmanŝelský sex a dokonce už ani manŝelé nemají jed íné právo na sex toho druhého. Zároveň se lidská sexualita stává velmi výnosným podnikem ěv komer ěním smyslu slova.
- Kultura a vlastn ě i ve řejné mín ění dokáŝí ledacos tolerovat. Milenecké vztahy se neomezují už jen na primární skupiny. Vznikají nap řacovišti, veškole, p řizáŝimových aktivitách.
- Vynález antikoncepce p ředstavuje jeden z nejvýznamn ějších bod ů novodobé sexuální historie. Ú ěinná zbra ņ proti po ětí najednou staví pevnou barikádu mezi po ětím a sexem pro pot ěšení bez zbyte ěného strachu. Klesá porodnost a vzniká stále více párů, které si bezd ětnost samy dobrovoln ě zvolili. Rodina ztrácí jeden ze svých hlavních významů - reprodukci spole ěnosti. Nej ěastějším typem rodiny je rodina s jedním potomkem.
- Rodiěe už nevybírají partnera pro svého potomka za ú ěelem udržení nebo zvýšení společenského standardu. Individualismus a svobodná volba ě mají za následek, ŝe lidé si partnery již vybírají sami a d ůležitým faktorem je láska. Buriánek ktomu vŝak

„ Svazek postavený výlučně jen na emocích je křehčí a zranitelnější v pozdějších fázích života, kdy přicházejí potíže sdělení, se zaměřením, se zdravím.“ [Buriánek 1996:104]

- Na manželství už nemá vliv Bůh, ale právní uzákonění. Manželství se stává jen formou občanské smlouvy, kterou může kdykoliv jakákoliv ze stran zrušit. Tím, že manželství už není nezrušitelné, roste počet rozvodů. Společnost bere rozvod jako samozřejmost a narozvedené s nedívá skrz prsty. Vliv na manželství i narozvod má osobní péče a láska.
- Rodina ztrácí své tradiční funkce. Už neučí děti a nevychovává je. Máme školy a školky. Socializace probíhá částečně formou výuky a částečně pomocí masových médií. Nemusíme se starat o své rodiče a prarodiče. Nato jsou domovy pro seniory. Nemocní jsou okamžitě převezeni do nemocnic, kde dostanou lékařskou péči. Rodina je okleštěna a tyto „starosti“ azbývají jen zábava a konzumní styl života.
- Žena už není jen „strojem“ naplození a výchovy dětí. Najednou se cítí rovnoprávná muži a začíná se zajímat o zaměřením a svou kariéru. Mateřství je odsunováno do pozdějšího věku (věk prvorodičky okolo 30-35 let není nic zvláštního) nebo na něj nikdy nedojde.
- Rodina už nemusí být jen muž a žena a také manželství. Roste počet nesezdaných párů, které žijí „nahromádce“. Objevují se homosexuální páry, které do konce mohou uzavírat sňatky. Zde je etickou otázkou možnost adopce či výchova vlastních potomků. Avne poslední řadě se naceň objevují nová skupinalidí, které neuznávají žádné instituce. Titolidí žijí svobodně časami. Vžilose proně označení „Singles“

Tyto změny jsou tak zásadní, že na sociologii rodiny musíme začít pohlížet v jiném světlem jiného úhlu. Rodinu již nelze brát jako čistě monogamní, nelokální a dvougenerační. [Možný 2008:25].

Také je třeba přehodnotit názor, že rodina je neměnná instituce. Rodiče už nejsou jediným vzorem pro své potomky a výchovu, nashromážděné předchozích generací, už nemá tak velký význam. Vědapochoitelně nemůžeme brát všechny aspekty jako jeden tématický celek.

Jedním z důležitých aspektů je každé element zvlášť.

2.Rodinaastát

2.1. Paradox modernity a sociální hostátu:

Proč se za posledních padesát let tolik změnila povaha rodiny? Je to snad obyčejná krize, která se dříve nebo později opět změní ve velký návrat k tradicím rodiny díky novým konzervativním proudům? Nebo je to přirozená evoluce daná vývojem světových dějin? Kde se vzal vůbec první příčina rozpadu tradičního kultu rodiny? Je jasné, že nic se neděje jen tak. Jak se změnila doba, změnilo se i funkční prostředí v rodině. Za základní příčinu můžeme považovat průmyslovou revoluci, která postupně přeměnila tradiční pospolitou rodinu v rodinu moderní a hlavně konzumní. Modernita tu je a my se s ní musíme smířit. Co však ona modernita lidem přinesla a zároveň jim vzala? V této bilanci se naplní projevů práva a ona rozdílná povaha důsledků modernity pro společnost.

Jak tvrdí Keller: „Moderní společnost odbourává strnulé stavovské přetrvávající zvyky, z rovnoprávnění ženu v rámci rodiny, méně zámožné vrstvy v rámci politiky a etnické i jiné menšiny v rámci moderního státu. Uvádí v platnost lidská a občanská práva a ustavuje instituce pověřené dohledem nad jejich zachováním.“ [Keller 2005: 19]. Potud se může zdát, že modernita je vlastně skvělá věc, která z rovnoprávním mužů a žen nejen v pracovním prostředí, ale hlavně v rodině. Takový způsob nahlížení na modernitu se nazývá diskurs emancipace či osvobození [Keller 2007: 425].

A vlastně proč ne? Ženy už dávno dokázaly, že mohou úspěšně konkurovat mužům v pracovním nasazení. Jsou v nejvyšších pracovních odvětvích od policejních složek po vládu. Rozhodněte se, dříve či později se budete domírat, dokážete svůj názor říkat nahlas. Nebo jít se stát svobodnou matkou a dokázat se postavit mužům tváří v tvář. A muži? Ti zase dokážou přejmout úlohu ženy v péči o děti, možná jsou trochu změkčilejší a dokáží více mluvit o svých citech. Žena už pronikla do světa Adamova hrudního koše.

Je spousta nových myšlenek, které rozvolnily atmosféru, ukázaly nový obzor a získávají stále více stoupenců. Nástup emancipace, feminismus, boj s xenofobií, otevřený rozhovor o sexu. Nelze však připomínat jen samá pozitiva. Modernita znamená také odklon od skupiny a maximalizaci svobody jedince, soužití bez svazku, svobodná matka, dítě pro rozvodupřevážně v péči matky. Jestliže je tato kapitola zaměřena na ambivalentnost modernity, musí po pozitivní stránce zákonitě přijít i negativní. A tak se vedle emancipace objevuje i diskurs kontroly a dohlížení [Keller 2007: 425]. Tentýž autor v jiném svém díle tvrdí: „...moderní společnosti se zpravidla rozvíjejí na půdorysu centralizovaných národních států...“ A dále navazuje: „Moderní společnost, bez ohledu na větší či menší stupeň formální demokratizace moci, postupně oslabila či zcela rozbila řadu institucí, které v podmínkách společnosti tradiční

dokázaly ochránit místní a skupinové zájmy.“ [Keller 2005: 19]. V tomto případě tak modernita znamená vítězství neosobních či anonymních struktur nad individuem a jeho touhou po svobodě. Taková situace přináší nečekané problémy: individualismus, obrovský vliv státní moci a jedince, zánik tradičních institucí, odcizení jedince a celospolečnosti. Modernita znamená obrovskou společenskou revoluci. Zánik stavovské legitimacy, vlastnictví soukromého majetku, vysoká vertikální a hlavně horizontální mobilita. Tyto prudké sociální pohyby vyvolaly značný vliv pocitu nejistoty ve společnosti. Patrně v souvislosti s tím se objevují náznaky významnosti sociálních vztahů a posílení potřeby individuální empatie a být zajištěn. Tyto jevy se promítají v dalším paradoxu modernity. Aby se mohly demokratické myšlenky všeobecně šířit, musely být zřízeny velké organizace, které tyto liberální myšlenky dokázaly poskytnout širším vrstvám. Zaniká střední vrstva drobných živnostníků, kterou nahrazují zaměstnanci masového výroby.

A taková společnost potřebuje jiný typ státu – státu sociálního, který se snaží starat o své občany v každé možné situaci. Posílá peníze například každému občanovi za školu, zdravotní péči a penzi. A to jak ve vztahu k práci a okolí, tak i ve vztahu ke svým partnerům. Nelze se divit, že v sociálním státě jenapříklad více svobodných matek, když dostávají mnohem větší „rentu“, než kdyby svůj vztah zákonně ustanovily s nátkem. Čas ukázal, že sociální stát není východiskem. Má ekonomické, kulturní, sociální společenské problémy, limity a bariéry.

2.2. Rodina a stát

Moderní doba sebou přinesla nové skutečnosti a totálně naborovala klasický rodinný vztah. Manželství se stalo světskou záležitostí a církev postupně ztrácela vliv. Zde platí přímá úměra. Tudíž se musí více angažovat stát. Od 19. století tak jeho vliv neustále roste. Stát se snaží chránit děti, upevňuje vztahy mezi matkou a potomkem, ekonomicky pomáhá sociálně slabším. Dá se tedy říci, že stát nahrazuje manžela [Singlyde 1999:36].

O tom, že stát se opravdu snaží, vypovídá množství úkonů uváděných na elektronických stránkách MPSV [zdroj: www.MPSV.cz]. Jedná se zejména o opatření, která jsou:

- Právní – například práva dětí, rozvod
- Ekonomické – příspěvky, důchody, sociální zabezpečení
- Institucionální – stát vychází vstřícně požadavkům rodin

Největší snahu však stát směřuje právě na ekonomickou základnu rodin. Cílem šetřit a snažit se spravedlivě rozdělit ekonomickou zátěž a odpovědnost při výchově a pěstování potomků. Rodinné předky respektují stav matky a platovou sílu. Snaží se státu sociální přerozdělení jeprádnější než starost o zátěž rodiny vůbec. Právopříchází až jako druhý prvek. To se týká například rozvodu či péče o svobodnou matku.

Tím, že stát uznal neúplnou rodinu za právo platný typ soužití, otevřela se cesta k úplnému přeorganizování právního systému. Navíc dochází k oslabení manželského soužití vůbec. Stát legitimní manželský pár částečně odsouvá do pozadí a tím oslabuje jeho funkci a postavení. Pod neúplnou rodinou si přitom lze představit svobodnou nebo rozvedenou matku či nesezdaný pár žijící spolu.

Najedné straně je zřejmé, že se stát tolik stará. Na druhé straně je nutné konstatovat, že tento přístup vedl k určitým odchylkám. Stát se snaží zbavit své občany závislosti na soudech, své rodině a vlastním partnerovi. Vytváří tak autonomii nukleární rodiny v úživném okolí a vlastní individualizaci jedince. Zároveň však rodina stává závislou na státním aparátu a rozhodování jejími představiteli. Tím stát rodinu zbavuje autonomie vůči institucím.

V roce 2005 vydalo české Ministerstvo práce a sociálních věcí Národní koncepci rodinné politiky [zdroj: www.MPSV.cz]. Tato studie se zaměřuje na vytvoření nejlepších podmínek pro děti a zároveň se snaží najít na správnou cestu k tomu, aby se rodina opět dostala na výsluní společenského života. Toho se má dosáhnout pomocí několika faktorů - je třeba změnit společenskou atmosféru a veřejným míněním individuální postoj k rodině. Dále je třeba více ekonomicky pomoci, obzvláště neúplným rodinám. A v neposlední řadě by se stát měl prostě jen víc starat, podporovat a pomáhat. Ve studii je jasné, že snaha o nejlepší zlepšit podmínky pro rodinu tak, aby každá z nich měla tolik dětí, kolik opravdu chce.

Navíc se studie zaměřuje i na nejzákladnější problém rodiny, tedy její vlastní soudržnost. Toho se má dosáhnout několika způsoby - podporou mezigenerační solidarity, finanční podporou rodiny a bydlení či službami pro rodinu a v neposlední řadě snahou sloužit profesní roli rodinné.

Slučitelnost profesních rolí se věnují samostatně elektronické stránky MPSV. Předpokladem pro ideální sloučitelnost rolí je opatření pracovní právní povahy (zkrácená pracovní doba, nárok na mateřskou, práce z domů...) a existence finančně a teritoriálně dostupných služeb péče o děti.

Ale vraťme se k Národní koncepci rodinné politiky. Poměrně zajímavou částí je kapitola o roli otce. Studie přiznává, že žena v domácnosti zaujímá více rolí než muž. Tím dochází k frustraci, ale také například k lepšímu vztahu mezi matkou a dítětem. Proto při rozvodu

soud dítě svěřit častěji ženě než muži. Na tomto poli je muž diskriminován. Tudíž studie navrhuje změnu rodičovské dovolené, kterou by mohl absolvovat muž (v této době již tato možnost je uzákoněna). Další možnou změnou je návrh umožnit rodiči, který vystřídal druhého rodiče péči o dítě, aby mu vznikla nárok na pobírání příspěvků pro péči o dítě v rodině.

Pokud zabrousíme na webové stránky MPSV, můžeme se dočíst o praxích aktivitách pro rodinu. Koncept se skládá z sociálních služeb, služeb podporujících rodinu a činností poskytovaných v rámci sociálně-právní ochrany dětí.

Z těchto tří typů je nejvíce srozumitelná služba podporující rodinu. Jejím účelem je usnadňovat a posilovat partnerské a manželské soužití a rodičovství, podporovat rodiny v péči o děti a harmonizaci práce a rodiny.

Koncepcí nastíněná státem je velmi optimistická a snaží se pokrýt celou problematiku rodiny od mateřské dovolené po vztahy mezi generacemi. Samozřejmě navrhuje i opatření, která by měla přinést výsledky ve formě zvýšení sňatečnosti a plození dětí a na druhou stranu snížení rozvodovosti. Podle statistických údajů se toto částečně daří. Jestli se ale koncepce celé sociální politiky opravdu ujme, uvidíme až za pár let.

3. Demografické problémy české společnosti

3.1. Manželství:

Rodina je společensky uznávaný systém žití, který umožňuje reprodukci a následnou výchovu potomků. Je jasné, že výchova je běh na delší trať a vlastní či postupná socializace dítěte do společnosti není odbytá jednou návštěvou v mateřské škole. Proto potřebuje systém výchovy nějaký stabilní prvek, kterým rodina bezesporuje. „Platí to i v situaci relativní hoblaby a zachytných sítí sociálního státu, protože tyto zdroje špatně pokrývají právo na tvorbu sociální způsobilosti.“ [Možný 2008: 116].

Párová rodina může uzavřít manželství nebo žít v volném vztahu a přitom dítě vychovávat. Otvírá se tak další problém sociálního státu, který znevýhodňuje manžele a záměrně se snaží zlepšit život „svobodných matek“. Monogamní manželství vychází z křesťanské tradice spojit svůj svazek před Bohem. Jen časem přibyla možnost rozpojit rozvodem to, co Bůh spojil. Kromě islámu veškerá ostatní velká náboženství monogamii vyznávají také. Důvodů pro to může být víc, ekonomický prvek zde však hraje asi nejdůležitější roli.

3.1.1. Sňatkový trh:

Covlastně motivuje lidi uzavřít sňatek? Je to spíše ekonomický kalkul, Freudem proslavený sexuální pud, nebo to jsou jen biologicky podmíněná energie pocity, které lidi nutí plodit potomky, ale společnost si usmyslila, že bez svatby to prostě nepůjde? Není možné zapomenout ani na psychologické aspekty: na lásku, na skutečnost, že vstup do manželství vyžaduje od obou partnerů jistou dávku odhodlání, tolerance i obětivosti. A jakou roli hraje například individuální společenská hierarchie hodnot?

Sňatkovým trhem se myslí sociální prostor, ve kterém dochází ke sblížení svobodných chápání sňatku jednotlivců. Je to sociální prostor, ve kterém dochází k setkávání, sblížení či hodnocení potenciálního protějšku, adeptů na pozdější partnerství (manželství). V podstatě každý jedinec jednou tímto trhem projde. A nikdy nebylo nic nenormálního, že to bylo i vícekrát (v dřívějších dobách to bylo kvůli úmrtí partnera, dnes je to především pro rozvod).

V neposlední řadě je vidět také určitá změna v úvodech sňatku. Jestliže dříve bylo manželství jasným předpokladem pro narození nového potomka, dnes tomu tak rozhodně není. Ženám se do ruky dostala mocná zbraň ve formě antikoncepce, která totálně změnila celý namlouvací systém směrem k vlastní potěšezú částněných.

V minulosti fungovalo jakési dohazování a rodiče měli nejdůležitější úlohu ve výběru partnera pro své ratolesti. Kriteria pro výběr budoucího partnera byly voleny asi takto:

ekonomický status, majetek, společenské postavení. Tyto prvky působí v společnosti v různé míře dodnes. Rodiče již dávno ztratili právo na absolutní rozhodnutí. Dnes si partnera vybírá každý sám a rozhodne se si do toho nenechá mluvit. Rodinné vztahy zůstávají, ale utváření identity jednotlivců je méně závislé na těchto vztazích. Rodiče nechtějí zasahovat do vztahů svých dětí, v popředí je ekonomická nezávislost. Vzájemnost pomoci a návštěv zůstává, sociologové však upozorňují na zeslabování významu těchto činností. Dominuje zde individuální výběr, svobodná volba a nezištnost (absence ekonomického kalkulu). Ve vztazích se již tolik neprojevují povinnostní návyky [Singlyde 1999:53-55]. Idnes funguje „tichý souhlas“ rodiny s výběrem partnera, není však rozhodující pro sňatek a ani není podloženo výzkumy.

Přestože sňatky již nejsou primárně sjednávány za účelem předání či množení kapitálu a udržení rodové linie, funguje podvědomá tendence k výběru partnera ze stejné nebo vyšší sociální vrstvy. V pozadí takové tendence zdaleka nejsou jen ekonomické zájmy, ale stále silněji se prosazují motivy sociálního a kulturního charakteru.

Ženy si vybírají partnery, které jim zajistí stejný nebo vyšší životní standard (vzhled není rozhodující), muži naopak dávají často na první místo právě estetickou či reprezentativní stránku. Sociální původ a ekonomický status jsou až na druhé koleji. Ve velmi pěkňým příkladem jsou inzeráty, v nichž lidé upřednostňují své silné stránky a očekávají od hledaného protějšku podobné vlastnosti nebo svoje požadavky přímo uvádějí. Nadále funguje reprodukce ekonomického i sociálního a kulturního kapitálu. Je pravděpodobně přínosné zvažovat i vliv lokální dimenze sociálního styku při výběru partnera. Lidé určitého statusu mají tendence sescházet na stejných či podobných místech. Každé z těchto míst přitahuje více určitou sociální vrstvu, díky tomu probíhá i výběr partnera z podobné sociální vrstvy. Lidé prostě musejí dříve či později vejít do osobního kontaktu, což nevyklučuje situace, kdy prvotní kontakt má jinou povahu. Lze připomenout činnost organizací, které se zaměřují právě na tyto, aby jedince, kteří hledají partnera „dostali“ na jedno místo (seznamovacích pobyty a jednorázové akce). Někdy je možné zaznamenat i úspěšné „spontánních“ zprostředkovatelů těchto osobních styků (doporučení známých).

3.1.2. Vybrané statistické údaje o sňatečnosti

Sňatečnost zaznamenala své historické minimum nikoliv koncem devadesátých let, ale až v roce 2003 (viz Tabulka č.1), kdy bylo poprvé v České republice uzavřeno méně než 50 tisíc sňatků. Od roku 2004 se situace opět mění k lepšímu, nelze však tvrdit, že tento posun je

výrazný. Dalekovětší nástup počtu manželství přinesl až rok 2007, kdy bylo uzavřeno o 4,3 tisíce svateb více než v roce 2006. Celkem tedy bylo oddáno 57 157 párů, nejvíce za posledních deset let. Velký vliv má především opakovaná sňatečnost, také průměrný věk při vstupem manželství se nadále zvyšuje.

Nejvíce sňatků však stále uzavírají dva svobodní snoubenci. Po jeedenáct let se podíl těchto sňatků pohyboval v rozmezí 64,2 až 65,9%. V roce 2007 však bylo paradoxně jejich relativní zastoupení pouze 63,4%, historicky nejnižší, a to i přesto, že absolutně jejich bylo uzavřeno 2 069 více než v roce předcházejícím, celkem 36 247. Na počátku devadesátých let průměrně připadlo na sňatky, kdy oba snoubenci vstupovali do manželství poprvé, až 70 % všech svateb. V tomto případě se dá mluvit již o generaci posunuté mentalitě. Zatímco generace, která vyrůstala hlavně v období normalizace a v devadesátých letech už dospěla, má stále tendence uzavírat manželství častěji a v nižším věku (aby se pak rozvedla a vstoupila do dalšího manželství), generace dětí, narozených v osmdesátých letech už jistě má jiná. Příčiny určitě souvisí s nástupem obnovy kapitalismu a společenskou a kulturní globalizací. Během devadesátých let se totiž naše společnost stává společností kariérní a tím se zásadně mění celý systém sňatků, plození dětí a konečně i rozvodů. Na prvním místě je jasné kariéra, která má pro české obyvatelstvo velký význam. Po padesáti letech útlaku a šedivémizérie bez možnosti profesního růstu se možnostmi roztrhl pytel. Je tedy zcela logické, že mládež, která dospívá v průběhu konce devadesátých let a na začátku nového tisíciletí cítí potřeby nejprve něco dokázat, něco si užít a až potom založit rodinu. Z toho plyne i život na „psí knížku“, hojně používání antikoncepcí a snaha nebyť nikom závislý.

Generace sedmdesátých let ve svém demografickém chování nejvíce reagovaly na společenské změny a konci let devadesátých. Velká část odkládala svůj vstup do manželství (i rození dětí) a teprve ve věku kolem třiceti let realizuje odložené sňatky, takže dochází k oživení sňatečnosti ve vyšším věku. Od roku 1999 se nejvíce zvýšila pravděpodobnost uzavření prvního sňatku už ve věku 29 až 30 let, maximální hodnoty dosáhla v roce 2007 u těch, které toho roku slavily 29 let (generace 1978). U mužů byl nárust mírnější (v roce 2007 nejmarkantnější ve 33. roku života), avšak dlouhodobě šetý k širšího věkového intervalu.

Tab. č.1:SňatkyahrubámírasňatečnostívČR

Rok	Počet sňatků	Hrubá míra sňatečnosti
1990	90953	8,8
1991	71973	7,0
1992	74060	7,2
1993	66033	6,4
1994	58440	5,7
1995	54956	5,3
1996	53896	5,2
1997	57804	5,6
1998	55027	5,3
1999	53523	5,2
2000	55321	5,4
2001	52374	5,1

[zdroj:[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B90043_5613/\\$File/400708a2.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B90043_5613/$File/400708a2.pdf)]

Zastoupení sňatků svobodných, tj. prvního pořadí, je jen mírně vyšší u žen než u mužů (73,5 % vs. 73,0%). Významnější selišší, rozdíl mezi populací nejen podle pohlaví, ale dále podle stupně dosaženého vzdělání. Vzhledem k závislosti možného stupně vzdělání a dosaženého věku je sledovaný soubor sňatků vymezen v věku ženicha od 25 do 49 let (v roce 2007 zahrnuje 83% z celkového počtu sňatků), kdy většina osob již má své vzdělání ukončené. Data prokázala jednoznačně pozitivní závislost mezi úrovní vzdělanosti a podílem svobodných mezi všemi snoubenci daného stupně vzdělání, a to u mužů i u žen. Celkem bylo v roce 2007 mezi vybranými sňatky 77 % svobodných nevěst i ženichů. V závislosti na vzdělání se odpovídající podíl žen pohyboval od 61% pro nevěsty se základním vzděláním do 90% u vysokoškolaček, u mužů byl rozptyl menší, mezi 69 a 86%. Ve srovnání s rokem 2006 bylo snížené zastoupení prvních sňatků zaznamenáno ve všech vzdělanostních skupinách a u obou pohlaví, vyjma vysokoškolských vzdělaných mužů (nárost procentního bodu). Výrazně nižší hodnoty u všech vzdělanostních kategorií v roce 1991 (viz Tabulka č.2) souvisí s tehdy zcela odlišným sňatkovým chováním obyvatel - vysokou sňatečností časovanou hned za práh dospělosti a následně vyšší rozvodovostí v mladších věkových skupinách. Ve věku 25 až 49 let tak větší část mužů už (ve srovnání s dneškem) již stihla projít alespoň jedním manželstvím a uzavírala spíše sňatky vyššího pořadí. I tehdy však platilo, že s rostoucí úrovní vzdělanosti roste podíl sňatků svobodných, a tedy, že

vysokoškolsky vzdělání muži a ženy vstupují do manželství v průměru později než osoby méněvzdělané a mající odlišnou (menší) míru rozvodovosti.

Tab. č.2: Podíl sňatků svobodných ve věku ženicha 25-49 let podle pohlaví a vzdělání (%) 1991-2007 v ČR

	Vzdělání ženicha			Vzdělání nevěsty		
	1991	1999	2007	1991	1999	2007
základní	44,5	56,3	68,7	39,0	51,9	61,1
Střední (vyučení)	54,2	65,5	71,5	60,7	67,6	67,1
Střední s maturitou	59,3	71,7	78,2	66,7	75,7	79,5
Vysokoškolské	69,7	77,3	85,5	74,8	83,7	90,4
celkem	56,8	69,0	76,7	60,6	71,9	77,4
Absolutní počet sňatků	29935	32864	47602	29935	32864	47602

[zdroj: [http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/EA00270E19/\\$File/401908rb07.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/EA00270E19/$File/401908rb07.pdf)]

Tab. č.3: Vliv vzdělání na sňatečnost v roce 2007

Vzdělání ženicha	Vzdělání nevěsty					Nevěsty do 30 let				
	celkem	základní	střední bez mat.	střední smat.	vysokoškolské	celkem	základní	střední bez mat.	střední smat.	vysokoškolské
střední bez maturity	22030	1813	11777	7360	1080	12715	892	6227	4891	705
střední s maturitou	21403	775	2880	14022	3726	13684	435	1581	9161	2507
vysokoškolské	10494	114	432	4020	5928	6494	51	190	2343	3910
Ženy do 30 let	24040	1651	6087	11466	4836	21087	1443	5142	10202	4300
základní	1326	705	322	271	28	1140	620	260	239	21
střední bez maturity	8771	602	4423	3311	435	7626	518	3742	2974	392
střední s maturitou	9671	314	1225	6445	1687	8543	280	1048	5714	1501
vysokoškolské	4272	30	117	1439	2686	3778	25	92	1275	2386

[zdroj: [http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/EA00270E19/\\$File/401908rb07.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/EA00270E19/$File/401908rb07.pdf)]

V srovnání s předchozím rokem v roce 2007 vzrostla prvořadě sňatečnost mužů o 1,6 procentního bodu a u žen o 1,4 procentního bodu, a to přesto, že pokračoval pokles sňatečnosti v nižších věkových skupinách. Ještě ve věku 25 let byl podíl svobodných mužů v roce 2007 opět

otrochu vyšší než v předchozích letech (91,3 resp. 78,3%). Teprve po čínaje v ěkem 26 letu žen a 30 let u muž ů se podíly svobodných osob snížily. Výsledný ukazatel úhrnné prvosňatečnosti tak dosáhl hodnoty nejvyšší po roce 2002 (minimum v roce 2003 činilo 63% u muž ů a 69% u žen) zejména díky růstu intenzity sňatečnosti ve 29. až 32. roku života žena ve 30. až 35. roku života muž ů. Ve srovnání s rokem 1991 je však stále relativní počet osob vstupujících do manželství zhruba o čtvrtinu nižší (viz Tabulka č. 4).

Tab. č. 4: Prvosňatečnost a průměrný věk při první sňatku

	1991	1999	2002	2005	2006	2007
Prvosňatečnost muž ů (%)	84,4	68,8	66,3	62,8	62,9	64,5
Průměrný věk při sňatku	24,7	28,5	29,7	30,7	31,0	31,2
Prvosňatečnost žen (%)	91,2	74,1	72,5	69,1	69,7	71,1
Průměrný věk při sňatku	21,0	26,8	28,2	29,7	29,8	29,7

[zdroj: [http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B90043_5613/\\$File/400708a2.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B90043_5613/$File/400708a2.pdf)]

Průměrný věk při první sňatku v roce 2007 opět posunul do vyššího věku. Proti roku 2006 vzrostl u obou pohlaví o 0,2 na 31,2 let u muž ů a 28,6 let u žen, muži uzavírají první manželství v průměru o 2,6 roku později než ženy. Průměrný věk, kdy lidé opouští stav svobodných, se od počátku devadesátých let zvyšuje nepřetržitě (celkem o 6 let), přičemž tempo růstu bylo v prvních osmi letech sledovaného období vyšší než v letech následujících.

3.1.3. Shrnutí poznatků z statistických údajů o sňatečnosti

Je jasné, že naše generace byla s vědkem p řerodu České republiky nademokratickou úroveň. Tato politická událost nám otev řela obrovské obzory, které nám byli po léta odpírány. Nemůžeme se tedy divit, že se razantně demografické tabulky. Zdá se však, že nejvíce krizi již máme za sebou. Po roce 2003, kdy bylo uzav řeno nejmén ě sňatků se naše společnost pomalu ale jist ě zase odráží odedna. Co se však zm ěnilo dál m ěnit bude, je v z řustajících věk při první sňatku.

Avne poslední řádění nám dotabulek začínají čím dál více promlouvat, „sňatkové dobrodruží“, kteří uzav řou tentoprávni aktin ěkolikrát za život.

3.2. Rozvodovost

Předchozí část práce dokumentuje postupné snižování podílu sňatků na úkor jiných forem soužití. Opakem sňatečnosti je rozvodovost, zdá se, že vliv počtu sňatků na ni není zcela jednoznačný. Samozřejmě, není-li sňatek, nemůže být ani rozvod. Ale jedno je jisté, rozvodovost je samostatný fenomén. Přitom rozvod není jediným způsobem, jak ukončit manželství. Nadruhou stranu je to jediný možný legální způsob, jak přejít do jiného vztahu. [Možný 2008: 206]. Přitom od počátku dějin je jasné, že se různé formy ukončení vztahu připouštěly. Na druhou stranu ve většině případů byla žena více postihována než muž (ukamenování, prodání ženy...).

V dnešní společnosti je rozvodovost považována za zcela normální jev a každý se spíše pozastavuje nad tím, že spolu nějaký manželský pár vydržel déle, než několik let. I minulé generace žily s vědomím této možnosti, ale teprve ve druhé polovině dvacátého století se ženy pod vlivem emancipace začaly více odhodlávat manželskou instituci bořit, ale stejně tak i muži.

Počet rozvodů u nás je zhruba na stejné úrovni jako ve srovnatelných evropských i mimoevropských státech. Možná lze tvrdit, že počet rozvodů jenavelice vysokých hodnotách spíše hlédnutím do obě nedávno minulé. Tomuto tvrzení se dá oponovat. V minulosti bylo téměř každé manželství ukončeno předčasným úmrtím jednoho z manželů (bylo více vdov a vdovců, mnohá manželství už byla jen formálními svazky, o pravdové soužití bylo vyprahlé). Moderní doba však přinesla zkvalitnění života a zároveň jeho prodloužení. Úmrtí jednoho z partnerů, jakofaktický konec manželství byl nahrazen předčasným ukončením manželství formou právního aktu (rozvodu). U obou možností ukončení předchozího manželství pak mohou muži i ženy znovu uzavírat nové sňatky.

Do rozvodu musí zákonitě přistoupit i ta strana. Tou je soud, který se nesnaží zaujmout postoj jednoho z manželů, ale musí co nejlépe bránit zájmy potomka. Realita však může být dosti jiná. Soud spíše hájí zájmy matky, kterou ve většině případů určí jako zákonného zástupce dítěte. Často se přitom hájí tím, že dítě je vlastně smatkou daleko více spjata než s otcem, který se podílel, „pouze“ na jeho zplození. Tento přístup, tak důsledně uplatňovaný, vedl ke konstituování boje za práva otce už předem rozvíjejících se diskuzí.

Manželský svazek měl být co nejlépe fungující společenskou institucí. To si mnohdy jeho nositelé neuvědomují, necítí za něj vyšší osobní zodpovědnost a často zkratkovitě a změně významných příčin jej ukončují. Rostoucí individualizace života ve společnosti má vliv na

odcizení manželů i na míru tolerance jeho zrušení (zeslabení sociální kontroly). Rozvodovost je dosti nejednoznačný fenomén moderní doby. Na jedné straně je jasný trend zvyšování se počtu rozvodů. Dnes je prakticky padesátiprocentní riziko, že se pár rozvede. Je to dle analýzy faktorů - manželství je občanská smlouva, rozvod je společensky přijatelný. Dohry ale vstupují také lidé, kteří se opakovaně rozvádějí a znovu vstupují na sňatkový trh. Tito prospektivně jsou ve statistice rozvodovosti zajímavým faktorem, který tak trochu zkresluje data. V neposlední řadě také existuje snižující se míra sňatečnosti, která logicky přináší i menší míru rozvodovosti. Uvedené propojení však nemá jen pozitivní aspekty, tak jako jen má iánisoudobé formy nemanželského soužití a plození dětí.

3.2.1. Vybrané statistické údaje o rozvodovosti

Počet rozvodů se již třetím rokem udržuje na úrovni 31 tisíc, v průběhu roku 2007 bylo rozvodem ukončeno celkem 31 129 manželství. Manželský svazek, který byl v roce 2007 ukončen rozvodem, trval v průměru 12,3 roku, od varoký délky napočítáno devadesátých let (viz tabulka č.5).

Tab. č.5: Ukazatel rozvodovosti, 1991-2007

	1991	1999	2002	2005	2006	2007
Počet rozvodů	29366	23657	31758	31288	31415	31129
Počet rozvodových řízení	38263	29610	36665	35698	35683	.
Úhrnná rozvodovost (%)	34,7	32,5	45,7	47,3	48,7	48,7
Průměrná délka manželství (roky)	10,1	10,8	11,5	12,2	12,0	12,3

[zdroj: [http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B90043561A/\\$File/400708a3.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B90043561A/$File/400708a3.pdf)]

V roce 2007 přešel Český statistický úřad na nový systém sběru dat o rozvodech. Nově se přebírají pouze data o rozvodech, které skutečně proběhly. Z toho důvodu již ČSÚ nemá pro rok 2007 k dispozici počty všech ukončených rozvodových řízení (viz Tab. č.5).

Intenzita rozvodovosti podle doby uplynulé od sňatku se v posledních letech příliš nemění. Nejčastější délka manželství před rozvodem je zhruba 3 roky, na podobné úrovni je však rozvodovost i po 6 letech trvání manželství.

Na základě struktury rozvodů podle délky trvání manželství, roku sňatku a vzdělání rozvádějících se osob je možno vypočítat úhrnnou rozvodovost zvlášť pro jednotlivé

kombinace vzdělání manželů. Nejnižší rozvodovost mají vysokoškolsky vzdělaní manželé, stejně tak jako vysokoškolsky vzdělaný muž a žena smaturitou. Na opačném konci jsou svazky dvou absolventů SŠ bez maturity, partnerů se základním vzděláním a mužů se základního vzdělání se ženou vysokoškolačkou. Tento trend je zajímavý, zejména u žen s nízkou úrovní vzdělání. Zatímco kdysi byla nejvyšší rozvodovost u vysokoškolsky vzdělaných žen, dnes je to přesně naopak.

Zastoupení opakovaných rozvodů se liší v jednotlivých skupinách populace podle stupně dosaženého vzdělání. Asi nejvíce opakovaných rozvodů je zaznamenáváno u osob se základním vzděláním, ženy i muži nevyjímaje. V roce 2007 rozvedené ženy s uvedeným základním vzděláním procházely rozvodem ve 28 % opakovaně, zatímco vysokoškolsky vzdělané ženy pouze v 15 % případech.

Tab. č.6: Rozvody podle věku mužů a žen

Rok	Celkem	-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50+
Věk mužů									
1989	31376	61	3178	6000	6134	5831	4802	2734	2636
1990	32055	71	3435	6351	6136	6080	4862	2705	2415
1993	30227	71	3118	6465	5407	5315	4527	2989	2335
1996	33113	27	2845	6483	6541	5236	4989	3850	3142
1999	23657	7	1351	4297	4629	3831	3409	2934	3199
2000	29704	7	1378	5361	5964	5200	4255	3623	3916
2001	31586	9	1157	5390	6306	5856	4568	4010	4290
Věk žen									
1989	31376	432	6165	6194	5631	5497	4022	1917	1518
1990	32055	454	6414	6745	5599	5385	4131	1954	1373
1993	30227	359	6002	6905	4967	4739	3746	2195	1314
1996	33113	138	5674	7343	6136	4709	4346	2851	1916
1999	23657	42	2830	5443	4351	3496	3034	2376	2085
2000	29704	49	3054	7096	5733	4728	3644	2944	2456
2001	31586	41	2655	7370	6346	5364	3974	3143	2693

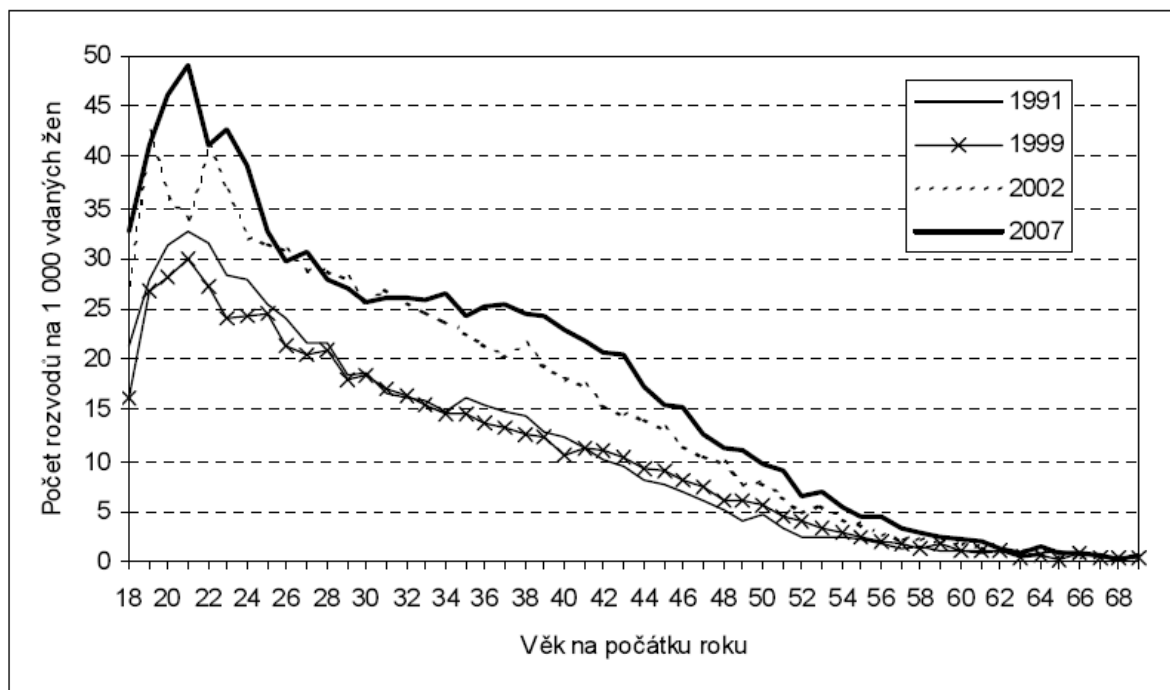
[zdroj: [http://www.czso.cz/csu/2002edicniplan.nsf/t/B7002B36C1/\\$File/11120215.pdf](http://www.czso.cz/csu/2002edicniplan.nsf/t/B7002B36C1/$File/11120215.pdf)]

U mužů je situace zajímavější. Kromě základního vzdělání, kde je vyšší podíl rozvodovosti (24 - 25 %), je zastoupení opakovaných rozvodů ve všech vzdělanostních kategoriích přibližně stejné, a to na úrovni 18 až 20%. Ve většině případů se rozvádějí manželé stejného stupně vzdělání, což koresponduje se vzdělanostní homogénností manželů.

"Čisté míry" rozvodovosti se v určitém směřu nezměnily. Jak je uvedeno v grafu č. 1, tyto intenzitní ukazatele, které vztahují počet rozvodů v daném věku pouze k osobám skutečně ženatým a vdaným, si udržely svá maxima ve věkových skupině 20-24 let.

Nutno však podotknout, že v průběhu let absolutně změnily své hodnoty. Zatímco před patnáctiletý se ve věku 20 až 24 let průměrně rozvedlo 33 mužů a 30 žen z tisíce vdaných, roku 2007 stálo u rozvodu průměrně 46 z tisíce ženatých mužů a 44 z tisíce vdaných žen dané věkové skupiny. Růst intenzity rozvodovosti podle věku se v sledovaném období týká téměř všech věkových skupin, nejvíce v nejvyšších věkových skupinách. Rozvodovost u žen po 40. roku věku a u mužů po 45. roku věku, která se oproti roku 1991 více jak zdvojnásobila (viz Tab. č. 6).

Graf č.1: Intenzity rozvodovosti podle věku ženy, 1991-2007

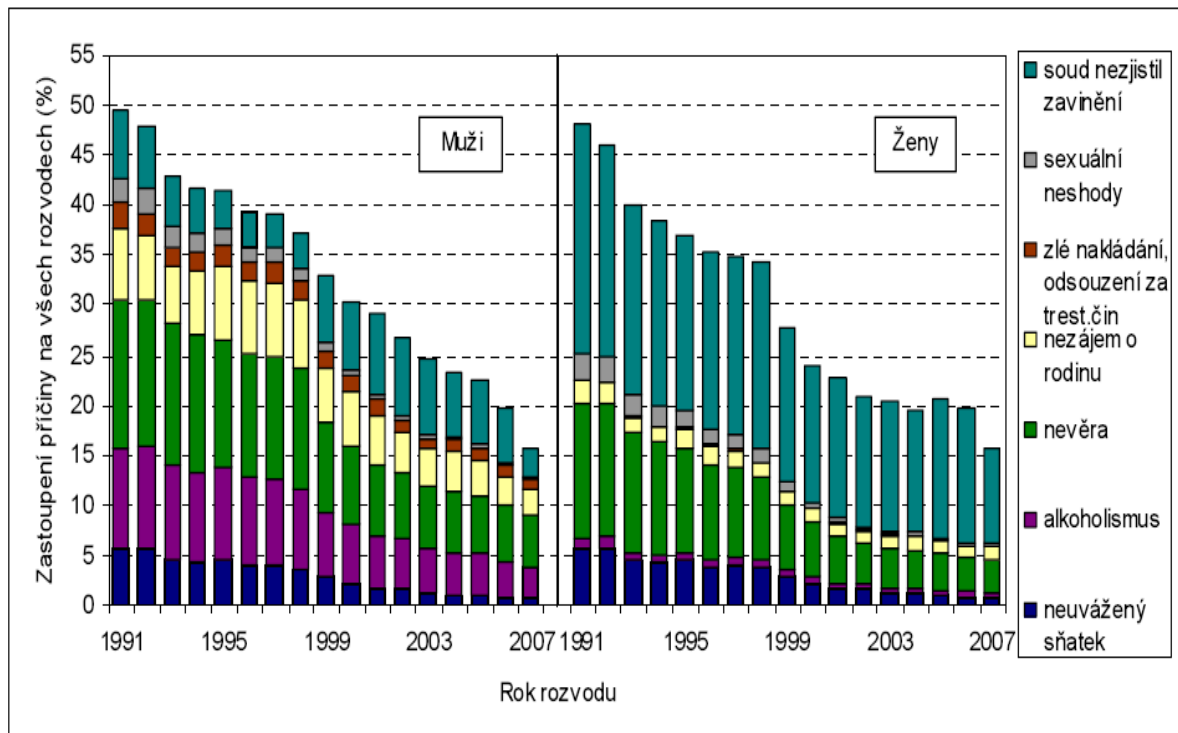

[zdroj: [http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B90043561A/\\$File/400708a3.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B90043561A/$File/400708a3.pdf)]

V důsledku novely zákona o rodině s účinností od 1. 8. 1998 přestala statistika kvalitně vypovídat o důvodech rozvratu manželství. Pokud jsou manželé domluveni ohledně majetkového vypořádání a úpravě poměrů po rozvodu (péče o nezletilé děti musí dopředu upravit soud ve zvláštním řízení), soud ze zákona nezjišťuje příčiny rozvratu. Ve výkaznictví soudní praxe tak jsou stále méně uváděny konkrétní příčiny rozvratu, naopak do kategorie "rozdílnost povah a zájmů" nyní spadá až 65% rozvodů a dalších téměř 20% do kategorie

"ostatní". Konkrétně formulované příčiny (alkohol, nevěra, nezáměr o rodinu, zlé nakládání) jsou ve větší míře uváděny na straně mužů. U žen převažuje situace, kdy soud nezjistil zavinění (Graf č. 2). Počet rozvodů, kdy soud stanovil vinu výlučně na straně jednoho z manželů, v roce 2007 prudce poklesl (meziročně o 2,2 tisíce), takže zahrnoval pouze 12 % všech rozvodů, zatímco v letech 1995–2003 se jejich podíl udržoval ve výši 20 až 22 %. V rámci konkrétně zaznamenaných příčin rozvratu (vyjma případů, kdy soud nezjistil zavinění) je rozvod nejčastěji způsoben nevěrou jednoho či druhého manžela, druhou příčinkou obsadili muži alkoholismus, zatímco u žen nezáměr o rodinu, v devadesátých letech neuvážený sňatek.

Graf č.2: Vybrané příčiny rozvratu manželství na straně muže a ženy, 1991-2007

[zdroj: [http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B90043561A/\\$File/400708a3.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B90043561A/$File/400708a3.pdf)]

Tab. č.7:P říčinyrozvratumanželstvív číslechv roce2007:

Příčina rozvratumanželství nastran ěmuže	Příčinarozvratumanželstvínastran ěženy											
	celkem	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0	
Celkem	31129	200	171	1051	393	37	20074	53	79	6149	2922	
1neuváženýs ěatek	186	166	-	2	3	-	7	-	-	1	7	
2alkoholismus	982	2	61	41	8	3	137	-	2	162	566	
3nev ěra	1621	3	9	264	19	1	272	4	5	271	773	
4nezájemorodinu, (v ě. opušt ěnírod.)	858	4	3	18	130	-	199	3	4	121	376	
5zlěnakládání, odsouzeníprotr. ěin	294	2	2	14	4	16	31	1	-	53	171	
6rozdílpovah, názor ůazájmu ů	20534	14	29	215	100	9	19239	7	2	282	637	
7zdravotníd ůvody	61	-	-	4	1	-	12	16	-	10	18	
8sexuálnínesody	74	-	-	2	-	-	4	1	62	3	2	
9ostatníp říčiny	5685	3	22	171	46	5	107	6	3	4950	372	
0soudnezjistilzavin ění	834	6	45	320	82	3	66	15	1	296	-	

[zdroj: [http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/EA0027_0E5D/\\$File/401908rc10.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/EA0027_0E5D/$File/401908rc10.pdf)]

3.2.2. Shrnutípoznatk ůstatistických ůdaj ůorozvodovosti

Rozvodovostjed ůsledekmoderní doby. Sice ůžvest ředověkubylomožnéserozvést, aletato výsada platila pouze pro šlechtice a krále. Rozvod navíc, stejn ě jako s ěatek, probíhal p řed Bohem. A narozvedené se pak církev, ale spole ěnost všeobecn ě dívala v ětšinou skrz prsty. Ztráta víry v dnešní dob ětakmu ůžebýtjednouzp říčinyvýšenípo ěturozvod ů. Manželství ůž není slib v ěrnosti p řed Bohem, ale postupn ě se zm ěnilo na ob ěčanskou smlouvu. Svatba je právníaktsevšemi výhodamiad ůsledky. A tak senaní také pohlízíp říp řípadnémrozvodu. Toaleneníur ěitějedináp říčina. Zt ěchd ůležitýchmu ůžemenap říkladjmenovatosamostatn ění se nové generace a slábnutí vlivu rodi ě ů. Ivo Možný tento trend nazývá p řeměnou ekonomickéhokapitálunakapitálkulturní[Možný20 08:216].

Jsou ale vývojové konsekvence rozvod ů tak zajímavé? Jsou ve skute ěčnosti tou správnou vypovídající informací o stavu spole ěčnosti? Z řejmě ne, nebo ne p řesně. Rozvod je p řece konečnýstavmanželství, kterýspíše povrchn ě vypovídáorealit ěkvalitytětoformypárového soužití. Rozvod je oficiální (formální) zánik manželství. Jenže je rozdíl mezi oficiálním a neoficiálním. V dnešní dob ě se neustále mluví o manželství a zároveň ů neoficiálním soužití páru, „nahromádce“. A neoficiální alternativouroz vodujehlubokáatrvalámanželskákrize, tedynefunk ěnímanželství.

Takové manželství vlastn ě nem ůžeme zahrnout do statistických tabulek, protože ho nedokážemeani zjistit. Ale je jasné, že existují isícenespokojenýchpár ů, ukterýchinstitute manželstvíp řestalajiž dávnofungovat. Ip řestotytopáryorozvoduneuvažují. D ůvod ůmu ůže

být více. Ekonomické i kulturní, snaha zachovat tradici, zvyk. A jestliže dnešní párů mohou být tisíce, dříve jich mohly být daleko méně. Je jasné, že tehdejší morálka, církev a hlavně ideál rodiny měly obrovský vliv na postojek manželství. Lidé se nebrali z lásky, ale ze zistných důvodů. Důležitý byl majetek a snaha zachovat či zlepšit si socioekonomický status. Vzájemné sympatie byly až na druhé koleji. Možná bychom se divili, jak by ve středověku stouply počty ukončených manželství v důsledku legalizace rozvodů. Řečeno jednoduše: rozvod je v české zbraňbožskou institucí manželství.

A jaká má být budoucnost? Je jasné, že rozvodovost má svůj strop. Nemůže se rozvádět více párů, než se jich vezme. A navíc - zvyšující se počet rozvodů působí kontraproduktivně na uzavírání nových manželství. Je pravděpodobné, že počet rozvodů u nás vzhledem k jedné třetině celkově uzavřených manželství. A to na delší dobu. Možná to zní pesimisticky, ale pořád budou dvě třetiny manželství, která vydrží (snad). Záleží na individuální (párové) volbě, které formy bude dána přednost a jak odmítavě či vstřícně se společnost jako celek postaví k uznání rovnocennosti rozmanitých forem.

Rozvod je důsledek modernity a jako takový postupně zmizet. Jestliže moderní doba přinesla jasnou individualizaci lidských objektů, doba postmoderní se snaží tento problém vyřešit. A právě jedním z řešení by mělo být „nová“ rodina a snad i sňatek. Možná není na místě se zaměřovat pouze na faktické pozorování vývoje rozvodovosti. Dopředu se mohou dostat otázky, které souvisí s prevencí rozvodovosti a řešením jejích důsledků. Budoucnost zřejmě přinese zajímavý propletenec různých typů lidských rodin a různých forem soužití dvou lidí, které se stále budou spojovat a rozpojovat a vytvářet tak elementární, ale komplikovanou sociální síť. Tím není řečeno nic o kvalitě těchto vztahů, o individuálních preferencích a jejich společenském hodnocení a kontrole.

3.3. Rodičovství a plodnost

Dosud bylo bráno v úvahu, že krize rodiny znamená méně dětí, větší rozvodovost a celkový útlum či reorganizaci povahy tradiční rodiny. To přináší reálné problémy, ale také nové možnosti uspořádání jevů, které souvisí s lidským soužitím. Tyto otázky však nevyhnutelně musejí být relativizovány kvůli úrazňované dominantě poslání rodiny jako instituce. Tou nejzákladnější složkou různých definic rodiny a nejčastějším meritem jejích reálných funkcí je plození a výchova potomků, tedy udržování kontinuity mezi generacemi.

„Teprve dít ěm ěnísociáln ěopravdu významn ěpovahu života páru a odlišuje ho od povahy života jednotlivce, více nežli to, zda má pár své s oužití legitimizováno s ěátkem anebo ne. Změny v plodnosti, respektive vývoj reproduk ěních strategií vytvá řejí společnost a utvá řejí její budoucí šance.“ [Možný 2008:264]

Na vývoj porodnosti má vliv mnoho vn ějších faktor ů: ekonomické, sociální, politické, kulturní. Pronatalitní chování povále ěné generace, porodnost po okupaci v roce 1968 ěi ěra Husákových d ětí. Tyto všechny p říklady jsou typické z v ýšení porodnosti. Na druhém konci však stojí sametová revoluce, která rezolutn ě zamíchala skartami. Od roku 1989 je v ĚR patrný lineární pokles porodnosti. V roce 1991 se n arodilo ještě t ěm ěš 130 000 d ětí. V roce 1993 už to bylo bezmála o 8 000 d ětí mén ě. V roce 1995 dokonce poprv ě klesla porodnost pod hranici 90 000, aby se zde ustálila na dalších zhruba p ět let (viz Tab. ě. 8). Od konce devadesátých let je vid ět op ětovné postupné zvyšování porodnosti, které zatím do sáhlo maxim v roce 2007, kdysenarodilo 1 146 32 živých d ětí.

Tab. ě.8: Vývoj porodnosti v ĚR v letech 1993-2005

Rok	Narození celkem	v tom		Narození celkem - meziroční změna (%)	Živ ě narození na 1000 obyvatel	Mrtv ě narození na 1000 narozených
		živ ě	mrtv ě			
1993	121 470	121 025	445	x	11,7	3,66
1994	106 915	106 579	336	-12,0	10,3	3,14
1995	96 397	96 097	300	-9,8	9,3	3,11
1996	90 763	90 446	317	-5,8	8,8	3,49
1997	90 930	90 657	273	0,2	8,8	3,00
1998	90 829	90 535	294	-0,1	8,8	3,24
1999	89 774	89 471	303	-1,2	8,7	3,38
2000	91 169	90 910	259	1,6	8,8	2,84
2001	90 978	90 715	263	-0,2	8,9	2,89
2002	93 047	92 786	261	2,3	9,1	2,81
2003	93 957	93 685	272	1,0	9,2	2,89
2004	97 929	97 664	265	4,2	9,6	2,71
2005	102 498	102 211	287	4,7	10,0	2,80

[zdroj: [http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/360034A5ED/\\$File/400806a1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/360034A5ED/$File/400806a1.pdf)]

Ěeská společnosť se po roce 1989 celkem snadno sm ěřilas novým úd ělem a povzor uzápadní Evropy p řem ěnila rodinu. Nejprve rodiny rozhodly snížit počet potomk ů, v dnešní době je nejčast ější jedno nebo dv ě d ětí v rodin ě. V současné době tedy vychází zhruba 120 d ětí na 100 žen, čímž se ani zdaleka nem ůžeme p řiblížit záchovné plodnosti, která je 2,1 dít ěte na

ženu. To znamená, že v příští generaci už bude jen 60 matek z původních 100. Při trvalé fertilitě 1,2 dítětena ženu klesá počet dětí v populaci každých 32 let na polovinu. K tomu, aby bylo dosaženo původní hodnoty, by bylo třeba, aby v další generaci se narodily 4 děti na 1 ženu. Opravdu zajímavé sci-fi, ale to je kritický scénář. V úvaze nejsou započteny přistěhovalci a jejich porodnost, kteří by se mohli stále významněji podílet na celkových číslech.

Na začátku kapitoly byly zmíněny různé vlivy na celkovou plodnost. Jejich pohled není úplný. K nej důležitějším patří bezesporu vzdělání matky. Platí závislost, že čím je žena vzdělanější, tím méně asi bude mít dětí. Struktura narozených dětí podle nejvyššího ukončeného vzdělání matky se průběžně měnila v souladu se všeobecným růstem vzdělanosti populace. V roce 2005 mělo téměř 57% rodiček maturitu či vysokoškolské vzdělání, zatímco v roce 1993 to bylo pouze 44%. Naopak významně poklesl podíl matek se středním vzděláním bez maturity, částečně také matek se základním vzděláním. Tento vývoj je patrný u dětí narozených v manželství i mimoň a také ve všech pořadích narození (viz Tab. č.9).

Tab. č.9: Živě narození podle vzdělání matky 1993-2005

Vzdělání matky	1993	1996	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Abs.									
ZŠ (vč. neukon.)	15 939	12 539	11 172	11 190	11 165	11 422	11 348	11 516	11 779
SŠ bez mat.	51 628	37 778	35 251	34 209	33 628	33 122	32 222	32 007	32 632
SŠ s mat.	43 776	31 733	34 063	35 741	36 004	37 583	38 791	41 170	43 272
VŠ	9 682	8 396	8 985	9 770	9 918	10 659	11 324	12 971	14 528
Celkem	121 025	90 446	89 471	90 910	90 715	92 786	93 685	97 664	102 211
V %									
ZŠ (vč. neukon.)	13,2	13,9	12,5	12,3	12,3	12,3	12,1	11,8	11,5
SŠ bez mat.	42,7	41,8	39,4	37,6	37,1	35,7	34,4	32,8	31,9
SŠ s mat.	36,2	35,1	38,1	39,3	39,7	40,5	41,4	42,2	42,3
VŠ	8,0	9,3	10,0	10,7	10,9	11,5	12,1	13,3	14,2
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

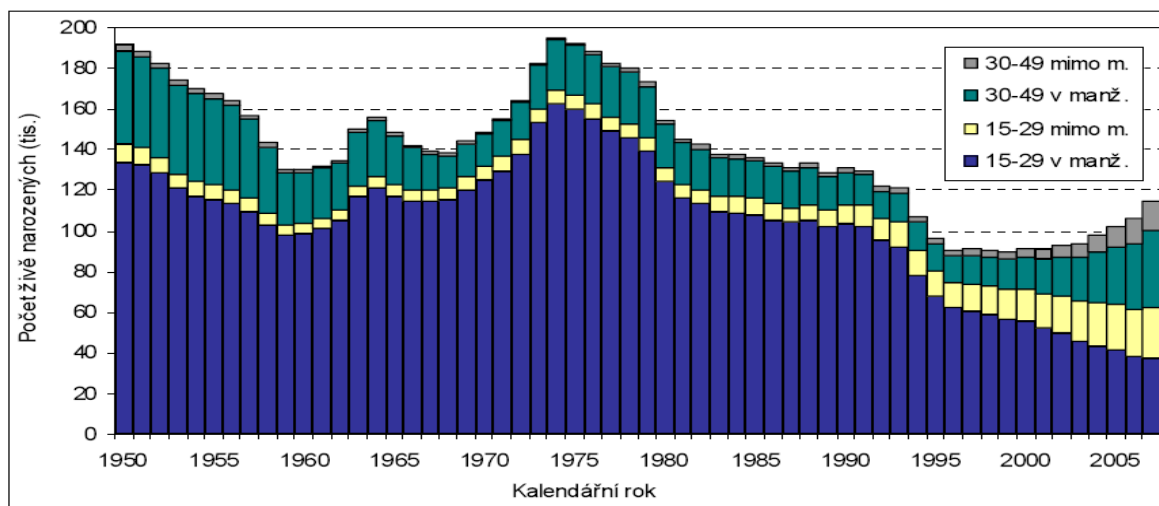
[zdroj: [http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/360034_A5ED/\\$File/400806a1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/360034_A5ED/$File/400806a1.pdf)]

Jen utněpředpokládat, že reprodukční chování žen podle vzdělání se značně odlišuje, pokud jde o počet dětí a načasování mateřství. Tyto skutečnosti však v průběžné demografické statistice nelze sledovat jen obtížně, protože každoroční soubor narozených dětí zahrnuje matky z různých generací a vzdělanostních skupin, které se navíc v čase také mění. Přesnější hodnocení vlivu vzdělání na reprodukční chování bude tedy možno provést až z generací

ukazatelů poskončení plodného věku příslušných generací žen. I přes omezené informace o skutečném stavu ale můžeme tvrdit, že ženy s vyšším vzděláním mají skutečně menší počet dětí. Ženy s vyšším vzděláním mají častěji 1-2 děti, pravděpodobnosttřetího dítěte je zde pod hranicí 10%.

Zapropad porodnosti v 90. letech můžeme vysunout i mateřství v období pozdějšího věku. Tento trend se týkal ve zvýšené míře dosud bezdětných žen s vyšším vzděláním (nebo ambicemi na ně). Bylo to pravděpodobně důsledkem delšího období studia, ale i navazujících širších možností osobní a profesní seberealizace. Pro ženy s nižším vzděláním nebylo tolik možností seberealizace. Navíc ve velké množství případů tyto ženy již potomkami byly.

Graf č.3: Počet živě narozených dětí podle věku a rodinného stavu matky v letech 1950-2007

[zdroj: [http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B900435612/\\$File/400708a4.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B900435612/$File/400708a4.pdf)]

Průměrný věk prvorodičky v roce 2004 dosáhl 26 let. V těchto letech vstupují do třetí dekády života děti ze silných ročníků 1974-1978. Je možné, že tyto ženy mohou ještě významně promluvit do dalšího vývoje porodnosti a usázároveň zvýšit průměrný věk prvorodiček. Během 90. let se také výrazně změnila charakteristika rodiny. Prosadilo se volné partnerské soužití, které se nemusí legalizovat ani po porodu potomka. Tento trend je dlouhodobý. Na konci 80. let bylo cca 10% mimomanželských dětí. V dnešní době to již jednatřetina (viz Tab. č. 10). Nemůžeme však stoprocentně říci, nakolik jsou to skutečně svobodné matky. Sociální politika v ČR totiž významně promluvila do tohoto problému. Vyšší dávky pro

svobodné matky užoubýtí hlavní m d ůvodem. Mnohé z nich oficiálně žijí v společné domácnosti s vým partnerem, a čej veskute čnostidosti častomají.

Tab. č.10: Živ ěnarození podlerodinné hostavumatky v letech 1993 -2005

Rodinný stav ženy	1993	1996	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Abs.									
Vdaná	105 702	75 158	71 045	71 118	69 439	69 327	66 972	67 825	69 802
Svobodná	11 269	11 244	13 966	15 064	16 359	18 095	20 753	23 451	25 753
Rozvedená	3 730	3 771	4 180	4 465	4 653	5 086	5 668	6 101	6 354
Ovdovělá	324	273	280	263	264	278	292	287	302
Celkem	121 025	90 446	89 471	90 910	90 715	92 786	93 685	97 664	102 211
V %									
Vdaná	87,3	83,1	79,4	78,2	76,5	74,7	71,5	69,4	68,3
Svobodná	9,3	12,4	15,6	16,6	18,0	19,5	22,2	24,0	25,2
Rozvedená	3,1	4,2	4,7	4,9	5,1	5,5	6,1	6,2	6,2
Ovdovělá	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

[zdroj: [http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/360034A5ED/\\$File/400806a1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/360034A5ED/$File/400806a1.pdf)]

3.3.1. Shrnutí poznatk ů statistických ůdaj ů porodnosti

V České republice se za posledních 20 let odehrál pom ěrně zajímavý demografický vývoj v porodnosti. Zatím conakonci 80. let byla porodnost na úrovni 130 000 narozených dětí, v 90 letech klesla až pod hranici 90 000, aby se na počátku nového století opět začala nenápadně zvyšovat, a to až na úroveň 115 000. D ůvodem byl jasný vliv demokratického převratu a nové možnosti, které pomohly odsunout průměrný věk prvorodiček a zároveň i počet narozených dětí na jednu ženu. Ten se tedy zastavil zhruba na úrovni 1-2 dětí na jednoho soužití. Zároveň klesá počet dětí celkov ě na 1,2 dítěte na 1 ženu. Tímto tempem se brzy změnění procentuální složení společnosti bude obtížné (nemožné) udržet alespo ņ zachovný počet obyvatel. V této černé předpovědi nejsou zahrnuti příštíhovalci, dokterých bychom v budoucnu mohli vkládat největší nad ěje.

Menší počet narozených dětí však má nedozírné ůsledky. Zvýší se počet senior ů (absolutně, ale především relativně), sníží se podíl ekonomicky aktivní části obyvatelstva. Tím se prodlouží věk odchodu do důchodu a společnost bude celkov ě stárnout.

Nesezdané páry jsou u nás standardním soužitím. Přesto ale můžeme tvrdit, že tento způsob života převládá spíše u žen s nižším socioekonomickým status ěm než u žen s vyšším vzděláním. Vysokoškolsky vzd ělané ženy sice jsou nositelkami vyššího věku prvorodiček, zároveň ale dokáží žít ve stabilizovaném vztahu. Patrný je rozhodující vliv úrovn ě

ekonomické situace. Ženy snižší finanční základnou častěji sahají po možnosti být svobodnou matkou, protože sociální systém je nastaven tak, aby těmto pomáhal více, než ženám v manželství. Se snižujícím se vzděláním nejenom klesá pravděpodobnost, že se dítě narodí dmanželství, ale zvyšuje se pravděpodobnost, že se narodí osamělé matce.

Feministické úvahy na téma rodiny pomalu ale jistě dosluhují, a tak se ukazuje, že skloubit mateřství a kariéru již není takový problém. Nasceně se objevuje nová generace, pro kterou je důležité obě - rodina a kariéra.

Závěr

Řetězec demografických změn, které nastartovala druhá demografická revoluce v padesátých letech, logicky velí uvědomit si, že tradiční povaha, smysl a význam pojmu rodina prostě končí. Samozřejmě mnoho důsledků má i mnoho příčin. Příčiny lze uvést heslovitě:

průmyslová revoluce, stát, kariéra, ekonomicko-sociální problematika, feminismus, liberalismus, války atd.

Je jasné, že při celosvětové krizi lze během následující dekády očekávat snížený počet porodů. Feminismus připravil půdu pro emancipaci žen a jejich novou profesní roli, která měla za následek přesunutí mateřství do pozdějšího věku, popřípadě bezdětnost. Dnes se už blýská na lepší časy. Společnost začíná diskutovat o možnosti kariéry a zároveň o výchově potomků. Ale to je jen slabá náplast na celkový propad porodnosti. Sociální politika a stát nahrává obrovskému navýšení počtu dětí, které se narodí mimo manželství. O neúplných rodinách, které tunelují stát ani netřeba mluvit. Rodiny už prostě nejsou nezávislé a společné, celkově se znásťávající pouhá individua, která žijí ve společensky určené instituci. Stali jsme se závislí na byrokracii a chování státu. Životní dráha nám nediktuje osud, ale úřednická mašinerie.

Dnešní společnost je založena na ekonomickém modelu. Postupem času se znásťali lidé toužící po společenském uznání ve formě pracovního místa a kariéry. Trvalé zvyšování naší životní úrovně, které je dosaženo individuálním úsilím, tak činí pro rodinu obtížným setrvat u měšťáckého modelu rodiny s jedním příjmem. Ženy musí a chtějí být komerčně uplatněny na trhu. Industrializované společnosti stržným hospodářstvím transformovaly manželství ve vztah smluvní, stala se zněj smlouva na dobu neurčitou, kterou lze kdykoliv jednostranně vypovědět.

Natrhu závislé společnosti je pro děti na jednom místě. Děti je pociťováno jako element brzdící individualizaci a osobní rozvoj jedince stejně tak jako brzké manželství. Rodičovský vztah je posledním vztahem, jenž je fatálně nezrušitelný. Avšak nelze přehlížet, že od poloviny 70. let minulého století je porodnost pod prostou reprodukční mírou. Doba pozdní modernity skutečně nemá děti moc ráda, a na druhé straně je má ráda až příliš. Čím méně se ve společnosti rodí dětí, tím jsou vzácnější a tím jsou nákladnější. Čím jsou nákladnější, tím méně si jejich člověk může dovolit a tím méně se jejich ve společnosti rodí. Matky, kterým se dostalo univerzitního vzdělání, příliš mnoho četly o vztahu mezi blahem dítěte, že se samy nepovažují dlouho osobnostně zralé a mateřství, až jenaně pozdě.

Do manželství dnes vstupují oba partneři s podstatným fondem sexuálních zkušeností a mnozí považují bohatý a uspokojivý sexuální život za podmínku úspěšného manželství. Nejsou-li spokojeni, neváhají hledat jinde. Nevěrníci už nehřeší jako v minulosti s lehkými ženami, ale s věřnicemi.

Podobný problém se vyskytuje ve vztahu celkově. Většina lidí do manželství vstupuje s tím, že nic netrvá věčně. Tudíž se počítá se ztrátou. Rozvod je realita dneška. A tak si ženy

zrozvedených rodin berou muže zrozvedených rodin a vytvářejí se nové a neskutečně spletité rodinné sítě. Rozvedená žena i muž si zpřechozích manželství berou potomky vdomnění, že vytvoří rodinu novou. A potom není nic nenormálního, když potomek má 4 dědečky a 4 babičky (a to jen tehdy, pokud se prarodiče dříve také nerozvedli). Jsou to jednoduché počty, které připomínají geometrickou řadu rozmnožovacího útoku králíka na Austrálii. Hlavní myšlenka ale vypadá trochu jinak. Tyto děti zrozvrácených rodin berou rozvod, rozchod a neúplnou rodinu jako něco zcela normálního. Výhodou pak může být jediné to, že případný rozchod rodičů pro ně nebude takovým emocionálním šokem. Ale druhá strana mince je horší. Když jsou tyto děti smířeny srozchody, kdo je vbudoucnu přesvědčí o tom, aby vstupovaly do manželství nebo plodily další generaci?

Na rozdíl od tradiční společnosti se domov stal místem emocionální útlahy. Muži se ve své potřebě emocionalitystávají závislá na ženách.

Můžebýt z této situace zachována stabilní párová rodina, v níž je místo i pro děti?

Je jasné, že zatím nikdo nevymyslel lepší instituci na výchovu nové generace než je rodina.

Samozřejmě tu byly jisté pokusy jako například Hitlerova snaha vychovat novou rasu. Ale rodina je pořád ten nejzákladnější prvek společnosti. Vzhledem k dnešní situaci můžeme tvrdit, že je ale dost nestabilní.

Pravděpodobný vývoj situace je celkem logický. Pokud se oohlédneme do historie, lze vysledovat určitě konzervativní prvky, které se vždy při kritických situacích najednou objevily nascéně. Lze tedy očekávat, že ve společnosti se objeví nový konzervativní proud, který bude bojovat za návrat ke kořenům. V USA už se tento jev začíná vyskytovat ve formě extrémní konzervativní skupiny, které je silně v říci. Tato vlna projede celým západním světem a v určité fázi se setká s velkým úspěchem. Generace dětí zrozvrácených rodin se totiž bude snažit svými potomky mletější životná prostředí, než která žil ionisamy.

A jakkoliv dlouho můžeme diskutovat o individualizaci společnosti, po řádu bude lidského zakotvené v rodině. Rodina dává osobnímu úspěchu smysl. Ženy také mají své vyprávění o tom, jak ekonomicky dobyly svět – často jsou úspěšné ve svém povolání, absolventky universit. Ale že na tomto úspěchu se výrazně podílela jejich rodina, už nikdo neřeší. Pro muže i ženy platí, dobrodružná výprava za úspěchem už nemá pokračování v úspěchusvých dětí. Každý tupře chce posoběněco zanechat. A to něco je potomstvo.

Krizerodiny je realita dneška. Stav dnes je však řízeným důsledkem stavu dějin zároveň evoluční částí ve složitém konceptu lidského bytí. A i když si krizi připustíme, nemůžeme ani zdaleka mluvit o nějakém konci rodiny. Rodina je totiž stále tou jednodušší formou lidského soužití.

Změny během posledních 50 let dotkly celou lidskou civilizaci. Moderní doba přinesla nový systém soužití, na který má vliv kapitalismus, ekonomická situace a konzumní styl života. V České republice byl tento trend opožděn o více jak čtyřicet let a nyní se nám podařilo rozdíly velice rychle smazat. Zvýšení uvedených dat je vidět obrovský posun v životním stylu a data působí dosti nevyrovnaně. Pokud se ale podíváme na jiné evropské státy, které byly druhou polovinu minulého století kapitalistické, můžeme pozorovat rozhodně pozvolnější křivky úpadku manželství. Tehdejší Československo mělo v průběhu druhé poloviny dvacátého století jednu z nejvyšších nátečností. Proto je pronásledována dnešní situace.

Toto ale není jedinou příčinou změn. Změnila se i věková struktura obyvatelstva, zvýšila se naděje na dožití, snižuje se počet vdov a vdovců ve středním věku. Tím se také zároveň zvyšuje počet rozvodů, které kdysi mnohdy řešil smrt.

Změny v české společnosti dříve mají jasný charakter. Zatímco manželství upadá, rostou počet nesezdaných párů, domácností jednotlivců, nebo neúplných rozvedených chrodin.

Jestliže před rokem 1989 bylo z nedostatku příležitostí jedinou volbou pro mladé lidi brzký sňatek a následné počtení potomka, kapitalismus devadesátých let zcela obrátil situaci. Konzum a životní příležitosti jsou cítit na každém rohu. A to je silná konkurence pro manželství. Kdo by odolal, že? Obzvláště, když se konečně můžeme sami svobodně rozhodnout.

Antikoncepce se táhne jako nit celým průběhem moderní rodiny. Jestliže v době nedávne počtení dítěte automaticky legitimizoval sňatek, dnes je antikoncepce na takové úrovni, že nutnost postarat se o počet rodinu upadá. Najednou jaksi není důvod sehnát domáňželství. A to i přesto, že u mladých Čechů má manželství stále velkou hodnotu. Lze tedy předpokládat, že každý budoucí dospělý alespoň jednou domáňželství vstoupí [Možný 2008: 263].

Na druhou stranu společnost uznává volnost soužití bez nutnosti uzavření sňatku, panuje obecný názor, že by si mladí měli vyzkoušet nejprve spolu bydlet na zkoušku a poté se eventuálně vzít. Takový posun je znát již od osmdesátých let minulého století.

Změna je hodně a logicky se jí nedá ubránit. Otázkou tak může být budoucnost. Nabízí se totiž dvě varianty - budou dále klesat data v demografických tabulkách nebo se v naší společnosti objeví nový konzervativní proud a rodina bude opět objevena. Možná to zní neuvěřitelně, ale v lidské společnosti je známá i takových.

Cílem této práce byla jednoduchá otázka - prožívá dnešní rodina opravdu svou krizi? Snaha najít odpověď nás dovedla ke dvěma protichůdným zjištěním. Za prvé můžeme opravdu

mluvit o celkové krizi rodiny, hlavně však v historickém kontextu. Díky politické minulosti našeho státu je tento rozdíl mezi včerejškem a dneškem opravdu markantní. A za druhé je dnešní stav pouze dalším bodem evoluce rodiny.

Jedno je však jisté. Pokud se nedostaví nějaké výrazné řešení, mohl by tento článek být začátkem konce české společnosti. A bohužel jen čas dokáže určit, jak bude vypadat naše společnost za 50 let. Bohužel, vše souvisí se vším - když nebudou děti, nebude ekonomicky aktivní obyvatelstvo, naše společnost zestárne a zvýší se věková hranice odchodu do důchodu, což lidé stráví jen s velkou nechtí.

Stále tedy zůstává otevřená otázka budoucnosti. Je totiž velmi nepravděpodobné, že v příštích generacích by měla mít každá žena 4 potomky.

Na otázku řešení celé této situace se nám zatím nepodařilo odpovědět a jak je vidět, zatím ani samotná instituce státu nemá vlastní nápad, který by slavil úspěch. Sociální stát prostě má své hranice a bariéry.

Literatura

Knižní publikace

Buriánek, J. (1996). *Sociologie*. Praha: Fortuna. ISBN 80-7168-304-3

- DeSingly,F.(1999). *Sociologiesou časnérodiny* .Praha:Portál.ISBN80-7178-249-1
- Gidedens,A.(1999). *Sociologie*.Praha:Argo.ISBN80-7203-124-4
- Sullerotová,E.(1998). *Krizerodin y*.Praha:Karolinum.ISBN80-7184-647-3
- Keller,J.(2007). *Dějinyklasickésociologie* .Praha:SLON.ISBN978-80-86429-52-6
- Keller,J.(1992). *Nedomyšlenáspole čnost*.Brno:Doplňk.ISBN 80-72-39-091-0
- Keller,J.(2005). *Úvoddosociologie* .Praha:SLON.ISBN80-86429-39-3
- Možný, I. (1990). *Moderní rodina: mýty a skute čnosti*. Brno: Blok. ISBN 80-7029-018-8
- Možný,I.(2008). *Sociologierodiny* .Praha:SLON.ISBN978-80-86429-87-8
- Petrusek,M.(1996). *Velkýsociologickýslovník* .Praha:Karolinum.ISBN80-7184-164-1
- Sullerotová,E.(1998). *Krizerodin y*.Praha:Karolinum.ISBN80-7184-647-3

Internetové zdroje

Finančnípodporarodiny [online].c2009[cit.2009-04-16].

Dostupnéz<<http://www.mpsv.cz/cs/4>>

Národníkoncepterodinnépolitiky [online].c2009[cit.2009-04-16].

Dostupnéz<http://www.mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepte_rodina.pdf>

Národnízprávaorodin ě[online].c2009[cit.2009-04-16].

Dostupnéz<http://www.mpsv.cz/files/clanky/900/zprava_zkr.pdf>

Početastrukturanarozených [online].c2009[cit.2009-04-16].

Dostupnéz<[http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/360034A5ED/\\$File/400806a1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/t/360034A5ED/$File/400806a1.pdf)>

Porodnost2007 [online].c2009[cit.2009-04-16].

Dostupnéz<[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B900435612/\\$File/400708a4.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B900435612/$File/400708a4.pdf)>

Rozvodovost2007 [online].c2009[cit.2009-04-16].

Dostupnéz<[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B90043561A/\\$File/400708a3.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B90043561A/$File/400708a3.pdf)>

Rozvodypodlep říčiny[online].c2009[cit.2009-04-16].

Dostupnéz<[http://www.czso.cz/csu/2002edicniplan.nsf/t/B7002B36C1/\\$File/11120215.pdf](http://www.czso.cz/csu/2002edicniplan.nsf/t/B7002B36C1/$File/11120215.pdf)>

Sňatečnost2007 [online].c2009[cit.2009-04-16].

Dostupnéz<[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B900435613/\\$File/400708a2.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B900435613/$File/400708a2.pdf)>

Sňatkypodlevzdělení [online].c2009[cit.2009-04-16].

Dostupnéz

<[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/EA00270E19/\\$File/401908rb07.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/EA00270E19/$File/401908rb07.pdf)>

..

Přílohy

Seznamtabulek

Tabulka1: Sňatkyahrubámírasňatečnostiv ČR.....31

Tabulka 2: Podíl sňatků svobodných ve věku ženicha 25-49 let podle pohlaví a vzdělání (%) 1991-2007 v ČR.....	32
Tabulka 3: Vliv vzdělání na sňatečnost v roce 2007	32
Tabulka 4: Prvosňatečnost a průměrný věk při prvním sňatku.....	33
Tabulka 5: Ukazatel rozvodovosti, 1991-2007	35
Tabulka 6: Rozvod podle věku mužů a žen	36
Tabulka 7: Příčiny rozvratu manželství v číslech v roce 2007	39
Tabulka 8: Vývoj porodnosti v ČR v letech 1993-2005	41
Tabulka 9: Živě narození podle vzdělání matky 1993-2005	42
Tabulka 10: Živě narození podle rodinného stavu matky v letech 1993 -2005.....	44

Seznam grafů

Graf 1: Intenzity rozvodovosti podle věku žen, 1991-2007	37
Graf 2: Vybrané příčiny rozvratu manželství na straně mužů a žen, 1991-2007	38
Graf 3: Počet živě narozených dětí podle věku a rodinného stavu matky v letech 1950-2007.....	43

